

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Adriana Hladká

První světová výstava
Britské kolonie v roce 1851: Indická expozice
v Křišťálovém paláci v Londýně

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Markéta Jarošová, Ph.D.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. dubna 2017

.....

Adriana Hladká

Bibliografická citace

První světová výstava: Britské kolonie v roce 1851: Indická expozice v Křišťálovém paláci v Londýně : bakalářská práce / Adriana Hladká; vedoucí práce: PhDr. Markéta Jarošová, PhD. -- Praha, 2017. -- 97 s.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je informovat o První světové výstavě, která se konala roku 1851 v Londýně. První část práce seznamuje čtenáře se základními fakty, zabývá se vznikem a historií výstavy, výstavbou Křišťálového paláce a tím, co se vlastně vystavovalo. Zkoumá samozřejmě i její důsledky. Druhá část se soustředí na konkrétní expozici. Bohaté zastoupení na výstavě měly koloniální země Velké Británie, z nichž vynikala především Indie a tak se druhá část práce soustředí právě na ni.

Klíčová slova

Světová výstava, Výstava, Londýn, Velká Británie, 1851, Koloniální výstava, Indie

Abstract

The first World's Fair: British Colony in 1851: The Indian Exposition at the Crystal Palace. The aim of this thesis is to inform about the first world exhibition, which was held in 1851 in London. The first part introduces the basic facts, delas with the origin and history exhibitions, the construction of Crystal Palace and is actually exhibited. Of course also examines the implications. The second part focuses on a specific exposition. A huge representation at the exhibition were colonial countries of Great Britain, of whom excelled particularly India and so the second part focuses just on her.

Keywords

World's Fair, Exhibition, London, Great Britain, 1851, The Colonial Exhibition, India

Počet znaků (včetně mezer): 111 047

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Markétě Jarošové, Ph.D. za ochotu, vstřícnost a trpělivost při realizaci práce.

Také bych chtěla poděkovat svému příteli za morální podporu a pomoc, kterou mi při zpracování práce poskytl.

Obsah

Úvod.....	6
Zhodnocení literatury.....	7
1. Základní informace.....	10
1.1. Světové výstavy – jejich historie a význam.....	10
2. Světová výstava v Londýně v roce 1851.....	16
2.1. Historický kontext.....	16
2.2. Křišťálový palác – jeho podoba a funkce.....	23
2.3. Prezentace průmyslových, řemeslných výrobků a uměleckých děl.....	27
2.4. Světová výstava v Londýně v roce 1851 a její důsledky.....	30
3. Koloniální expozice.....	36
3.1. Indie.....	36
Závěr.....	50
Seznam použitých zkratk.....	51
Obrazová příloha.....	52
Katalogová hesla.....	88
Koloniální expozice.....	88
Indie č. 1 - Pohled do indického stanu.....	89
Indie č. 2 - Pohled od transeptu.....	89
Indie č. 3 - Pohled od transeptu.....	90
Indie č. 4 - Jižní sál.....	90
Indie č. 5 - Severní sál.....	90
Indie č. 6 - Jižní průčelí.....	91
Indie č. 7 - Severní průčelí.....	91
Čína č. 1 – Výsadní místo.....	92
Seznam vyobrazení.....	93
Literatura.....	95
Internetové zdroje.....	97

Úvod

Téma Světová výstava v Londýně 1851 jsem si pro svoji bakalářskou práci zvolila především díky tomu, že jsem se celé studium na vysoké škole zabývala historií a uměním ve Velké Británii. Díky možnosti opakovaně vycestovat do Londýna, jsem získala potřebné poznatky, které jsem se následně ve své bakalářské práci snažila uplatnit. Pobyt v Londýně a návštěva Victoria and Albert Museum, které na základě výstavy vzniklo, byly inspirující pro zvolení tématu mé práce, která se právě Světovou výstavou zabývá. Naskytla se mi příležitost nahlédnout do National Art Library, konkrétně do Great Exhibition Collection a tak bylo toto téma pro mě jasnou volbou.

V první části práce se zabývám nejen historií výstavy, ale i tím, proč byl pro její konání vybrán zrovna Londýn.

Ve druhé části představuji Indický pavilon a nádherné exponáty, které v něm bylo možné spatřit. Aby byla jeho velkolepost vidět zcela jasně, srovnala jsem jej s Čínským pavilonem. Čínu jsem jako protiklad vybrala proto, že měla s Indií specifické a mnohdy ne zrovna přátelské vztahy a také proto, že ačkoliv je svou rozlohou mnohonásobně větší, exponátů nabízel Čínský pavilon poskrovnu.

Text si neklade za cíl přijít s něčím novým či objevným. Jeho úkolem je informovat o tématu, které u nás kvůli nízkému počtu dostupné literatury, není příliš rozšířené.

Celá práce je z důvodu jejího zaměření doplněna bohatým obrazovým materiálem, který je pro takové téma stěžejní. Za obrazovou přílohou se poté nachází ještě několik katalogových hesel, která se soustředí na posledních devět obrázků, na nichž jsou zobrazeny pavilony Koloniální produkce, Indie a Číny.

Zhodnocení literatury

Výchozím bodem pro tuto práci se mi staly knihy a katalogy, které byly sepsány v době konání samotné Mezinárodní výstavy. Jsou to především knihy, jež vznikly z iniciativy organizátorů výstavy a jsou součástí sbírky *National Art Library* v Londýně. Jako příklad lze uvést *Report by the Commisioners for the Great Exhibition*¹ nebo *Reports by the Juries in the Subjects in the Thirty Classes into which the Exhibition was Divided*,² ve kterých se lze dočíst, jakým způsobem byly hodnoceny jednotlivé výrobky a proč cenu získaly ty které konkrétní předměty. Nejdůležitější knihou, která však v roce 1851 vyšla, je ilustrovaný oficiální katalog k výstavě *Official Descriptive and Illustrated Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of All Nation*,³ skládající se z pěti částí. Obsahuje informace o historii výstavy, o výstavbě Křišťálového paláce. Samozřejmostí jsou detailní informace o jednotlivých vystavujících zemích a jejich produktech, včetně seznamů. Autory všech těchto knih jsou členové královské komise. Souhrnné informace ze všech těchto knih lze nalézt v knize Charlese Barbage *The Exposition of 1851; or Views of the Industry, Science, and the Government, of England*,⁴ též vydané roku 1851. O rok později, v roce 1852, vyšel pětidílný katalog Johna Tallise *Tallis's history and description of the Crystal palace, and the Exhibition of the world's industry in 1851*,⁵ zabývající se historií a popisem Křišťálového paláce i samotnou výstavou. Pro obrazovou přílohu jsem použila knihu, jejímiž autory jsou John Nash, Louis Hoghe a David Roberts *Dickinson's comprehensive pictures of the Great Exhibition of 1851*.⁶ Nesmím zapomenout ani na tisk. *The Illustrated London News* (Ilustrované londýnské noviny) vycházely každou sobotu a pravidelně informovaly o dění na výstavě.

¹ ROYAL COMMISSION 1851a.

² ROYAL COMMISSION 1851b.

³ ROYAL COMMISSION 1851c–g.

⁴ BARBAGE 1851.

⁵ TALLIS 1852a–e.

⁶ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852.

Další literatura na toto téma vznikala postupně v průběhu 20. století. Zde už se nejednalo pouze o londýnskou výstavu, ale i další konané výstavy. Většina těchto knih byla sepsána v anglickém a německém jazyce. Tato práce čerpá z knihy Christophera Hobhouse *1851 and The Crystal Palace*⁷ a Utze Halterna *Die Londoner Weltausstellung von 1851. Ein Beitrag zur Geschichte der Bürgerlich-industriellen Gesellschaft im 19. Jahrhundert*.⁸ Tito autoři se zabývají pouze londýnskou výstavou. Další dva autoři, jejichž knihy jsem při práci využila, Wolfgang Priebke *Weltausstellungen 1851–1970*⁹ a Erik Mattie *Weltausstellungen*,¹⁰ už seznamují čtenáře i s dalšími výstavami. Oba autoři mají podobnou strukturu práce. Nejprve předkládají základní informace o samotných výstavách, následně výstavy samotné představují. Pokračují architektonickým rozborem, ukázkou expozic a reakcí veřejnosti, společně s vlivem výstavy na společnost. V případě výstavy v Londýně se jedná hlavně o přesun Křišťálového paláce do Sydenhamu. Do seznamu literatury jsem zařadila ještě knihu od Paula Younga *Globalization and the Great Exhibition. The Victorian New World Order*,¹¹ která zkoumá výstavu především z politického hlediska.

V knihovnách v České Republice nenajdeme mnoho publikací, zabývajících se problematikou světových výstav. Většinou lze najít pouze obecné informace v do češtiny přeložených historických knihách, např.: José Maurois: *Dějiny Anglie*¹² a Kennet O. Morgan: *Dějiny Británie*.¹³

Výjimku tvoří profesor Milan Hlavačka, který společně se svým kolegou Jaroslavem Haladou napsal na přelomu 20. a 21. století knihu *Světové výstavy od*

⁷ HOBHOUSE 1937.

⁸ HALTERN 1971.

⁹ PRIEBKE 1983.

¹⁰ MATTIE 1998.

¹¹ YOUNG 2009.

¹² MAUROIS 1995.

¹³ MORGAN 1999.

Londýna 1851 po Hannover 2000,¹⁴ zabývající se světovými výstavami, a to od samého počátku, tedy od roku 1851 až do roku 2000, kdy byla mezinárodní světová výstava pořádána v Hannoveru, jak vyplývá z názvu samotné knihy.

Jedny z posledních významných knih, která o Velké světové výstavě v Londýně 1851 pojednávají, byla vydány v letech 2002 a 2004. Autorkou první knihy *The Crystal Palace and the Great Exhibition: Art, Science and Productive Industry: A History of the Royal Commission for the Exhibition of 1851*¹⁵ je Hermione Hobhouse, britská historička píšící především o architektuře. Knihu *A Thing in Disguise: The Visionary Life of Joseph Paxton*¹⁶ napsala Kate Colquhoun.

Informace o životě královny Viktorie jsem čerpala z knih Lyttona Stracheyho *Královna Viktorie*¹⁷ a Jany Jůzlové a Radka Diestlera *Velcí panovníci Evropy*.¹⁸

Při psaní jsem samozřejmě využila i internetových zdrojů, z nichž některé čerpaly z knih, které jsem sama pro práci použila, např. webové stránky *Soukromé střední školy reklamní tvorby Michael*¹⁹ nebo *Gymnázia Cheb*.²⁰ Největší pozornost zasluhují webové stránky Victoria and Albert Museum.²¹ V&A Museum vzniklo v roce 1852 po úspěchu Světové výstavy a některé exponáty z této akce se v muzeu dokonce nacházejí. Součástí muzea je i *National Art Library*, jež se nachází v prvním patře budovy a kterou jsem při studiu materiálů k této bakalářské práci navštívila. Sbírkový, které se v knihovně nacházejí, mají pro práci V&A Museum zásadní význam. Působí zde také kurátorské oddělení pro umění, řemeslo a design knih. Znamená to, že některé knihy jsou zde uchovávány jako příklady knižního umění a ne jako díla pro studium.

¹⁴ HALADA/HLAVAČKA 2000.

¹⁵ HOBHOUSE 2002.

¹⁶ COLQUHOUN 2004.

¹⁷ STRACHEY 2009.

¹⁸ DIESTLER/JŮZLOVÁ 2008.

¹⁹

<http://www.skolamichael.cz/web/uploads/file/Gramotnost%20grant%20/DTR%2002%20celek.pdf>
vyhledáno 25. 2. 2017.

²⁰ <http://absolventi.gymcheb.cz/2009/adkral/www/valky.html>, vyhledáno 20. 3. 2017.

²¹ <http://www.vam.ac.uk/page/g/great-exhibition/>, vyhledáno 27. 2. 2017.

1. Základní informace

Zde v úvodu se seznámíme se vznikem a historií světových výstav – co jim předcházelo a jaký byl jejich účel. Dozvíme se něco také o samotném systému výstav.

1.1. Světové výstavy – jejich historie a význam

Světová výstava jinak také Expo, je velká mezinárodní výstava průmyslu a kultury jednotlivých zemí. Každá světová výstava se věnuje jinému tématu celosvětových rozměrů. Pokaždé je pro tuto příležitost postavena speciální výstavní budova. Postupem času se návštěvník Expa mohl seznámit nejen s novými vynálezy a technologiemi, ale také s problémy, kterým lidstvo čelí. Název Expo se poprvé neoficiálně objevil v roce 1937 v Paříži, v roce 2000 při výstavě v německém Hannoveru se Expo stalo oficiálním názvem.

Všeobecně první průmyslová výstava se konala v Londýně. Udávají se léta 1756, 1757 či dokonce 1761. Poté následovala výstava v Paříži v roce 1763, třetí se konala v Praze roku 1791 a čtvrtá opět v Paříži roku 1798. Na první londýnské výstavě byly předváděny strojně zpracované tapety, koberce a porcelán, na pařížské zase gobelíny, hedvábí a porcelán z bývalé královské porcelánky v Sévres, tedy vesměs velmi tradiční „*neprůmyslové*“ výrobky. Změnu co do organizace zaznamenala až pařížská výstava z roku 1798, která „*přinesla nové organizační i myšlenkové prvky*“. Ale teprve až druhá a třetí francouzská Národní výstava konaná v Louvru v letech 1801 a 1802, a hlavně ta čtvrtá z roku 1806 plně rozvinuly a formulovaly prostou myšlenku, že veřejným předváděním výrobků lze dosáhnout povzbuzení podnikatelského ducha. Nevídanými novinkami tu byla otevřenost široké veřejnosti, ambice zahrnout všechna průmyslová a řemeslná odvětví země, dělit výstavu do sekcí, získat státní podporu, profesionalizovat pořádání výstav jmenováním oficiálních výstavních komisí a jury, posuzovat a vyhodnocovat předváděné výrobky, zjednodušit orientaci na výstavě vydáním katalogu atd. Vystavovány zde byly textilní výrobky, zvláště z bavlny, mechanické přístroje a

dále produkty zcela nového oboru zvaného „*art chimiques*“, tedy chemie. Tento nový výstavní koncept se postupně uchytil ve všech zemích evropského kontinentu.²²

V Praze byla po vzoru francouzské Société d'Encouragement pour l'Industrie Nationale založena v roce 1833 Jednota k po povzbuzení živnostenského ducha v Čechách, zvaná zkráceně Průmyslová jednota. Ta v srpnu 1833 navázala na pravidelné pražské průmyslové a manufakturní výstavy, pořádané doposud guberniálními úředníky v letech 1829 až 1831, a uspořádala na Pražském hradě menší, neveřejnou průmyslovou výstavu. Podobnou akci zopakovala ještě v září 1836, tentokrát na počest korunovace Ferdinanda I. na českého krále, v paláci hraběte Ledeboura mladšího na Malé Straně. O ceny tehdy soutěžilo kolem 250 vystavovatelů především z řad textilních podnikatelů, kteří tu předvedli na 4 000 výrobků. Jak se však záhy ukázalo, ceny byly udělovány spíše majitelům šlechtických titulů než průkopnickým výrobkům. Výstava skončila nakonec velmi rozpačitě.²³

Zatímco ve střední Evropě se s menšími či většími úspěchy pokračovalo v tradici výstavnictví konce předcházejícího století, ve Velké Británii nastaly předpoklady pro uspořádání výstavy na skutečně velkolepé světové průmyslové bázi.

Uskutečnění První světové výstavy v roce 1851 je spojeno především s osobou prince Alberta, manžela královny Viktorie. Díky němu získala myšlenka průmyslové výstavy nejen nejvyšší posvěcení vůbec, ale k tomu i výstavní plochu v Hyde Parku. První pařížská výstava stála v roce 1855 ve stínu Krymské války a také očividné snahy samozvaného císaře Napoleona III. vymanit se z politické izolace a získat pro svůj režim mezinárodní uznání a vnitřní stabilitu. Druhá londýnská výstava v roce 1862, v pořadí třetí světová, byla v mnoha ohledech nešťastná a organizačně nepovedená. Smrt prince Alberta a americká občanská válka zle předznamenaly liberální dobu, sázející na individualismus. Třetím výstavním městem po Londýně a Paříži se stala překvapivě Vídeň. Že se tento záměr v úplnosti nezdařil, zapříčinilo mnoho faktorů, z nichž nejvážnější byl krach na vídeňské burze. V roce 1876 slavily Spojené státy americké stoleté výročí vyhlášení nezávislosti. Toto výročí se stalo podnětem

²² HALADA/HLAVAČKA 2000, 6.

²³ HALADA/HLAVAČKA 2000, 7.

k zorganizování světové výstavy v pensylvánské Filadelfii. Nejúspěšnější světovou výstavou 19. století se stala až ta čtvrtá pařížská výstava. Volba data a motto výstavy, totiž stoleté jubileum pádu Bastily, sice řadu zemí s monarchistickou státní formou od oficiální účasti odradilo, ale samotnou Francii vnitřně stmelilo. Světová výstava 1889 nekonečné možnosti lidského ducha. I nadále byly vystavovány průmyslové, řemeslnické a jiné produkty a přírodní výtvořky, ale tyto původně komerční expozice ustupovaly do pozadí a na jejich místo se draly atrakce, které sloužily především k zábavě a odpočinku návštěvníků výstavy. Spojené státy americké naplánovaly na rok 1893 velké oslavy spojené se čtyřtým výročí objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem. Součástí oslav se stala chicagská světová výstava na břehu Michiganského jezera. Výstava svými parametry překonala všechny dosavadní rekordy. Výstaviště měřilo přes deset kilometrů a pavilony ležely roztroušeny na ostrovech. Výstava na rozloučenou s 19. stoletím se konala opět v Paříži roku 1900. Nepřinesla však nic nového. Výstavy přestaly být křížovatkami, na nichž se potkával lidský duch a důmysl géníů z celého světa, a měnily se v centra zábavy, v lunaparky a jarmarky s převahou podbíživých komerčních atrakcí, na nichž největší zalíbení našel prostý občan. Princip nacionalismu a komercializace zvítězil.²⁴

Začátkem 19. století dochází k přeměně filozofie. Od prostého „vystavení“ artefaktu, kdy je pozornost vystavovatele zaměřena hlavně na dekorativní uložení předmětu a kdy výstavní prostor využívá v maximální míře denního osvětlení, dospívá v průběhu 20. století výstavnictví ke stále dokonalejšímu a komplexnějšímu představení exponátu se všemi souvislostmi a vztahy. Elektrifikace přináší nové možnosti, které výstavnictví využívá.²⁵ Výstavnictví ve 20. století zdokonaluje práci s tradičními prostředky, pro umocnění dojmu jsou tvůrci pavilonů připraveni použít nejvzácnějších materiálů. Vedoucí týmů připravujících interiéry a instalaci expozic počítají s tím, že materiál zvýrazňuje, ale dokáže i rozdělit prostor atd. Také barva je více zapojována do

²⁴ HALADA/HLAVAČKA 2000, 7.

²⁵ <http://www.skolamichael.cz/web/uploads/file/Gramotnost%20grant%20DTR%2002%20celek.pdf>, vyhledáno 25. 2. 2017.

kompozic nejen pavilonů, ale i výstavních areálů jako celků. Vedle těchto klasických výstavních prostředků přináší 20. století nové výrazové prostředky, které kombinuje s těmi již používanými. Do služeb výstavnictví se dávají nejdříve rozhýbané černobílé obrázky, přes opravdový černobílý film, ozvučený film, později barevný, působivé spojení filmu a zvuku, spojení živého herce s promítaným filmem a dalšími světelnými efekty, projekce diapositivů, první interaktivní projekce. Obrovský skok udělala výstavní scénografie, která přenesla pozornost z vlastního artefaktu na prezentaci myšlenky. Výstavní scénografie má větší možnosti než scénografie divadelní, divák neseď pasivně v hledišti, ale prochází expozicí a je ve stále větší míře ochoten spolupracovat. Světová výstava původně v první řadě nabízela poučení. Aby bylo vzdělávání stravitelnější a obsáhlo co nejširší masu a v neposlední řadě tak zaplnilo pokladnu výstavní společnosti, byly poučení i zábava spojeny dohromady. Samotné získávání vědomostí bylo převedeno do roviny názorné ukázky pracovního procesu. Do první poloviny 20. století se ještě přenesl trend světového výstavnictví z dob dřívějších, kdy poroty udělovaly velké množství cen. Tento proces byl ukončen v Bruselu 1958, v Montrealu již ceny předávány nebyly. Plocha výstaviště se nezvětšuje – meze únosnosti pro pořadatele, ale i pro návštěvníky bylo dosaženo v Saint Louis 1904 a v New Yorku 1939–1940. Specializované koloniální světové výstavy se přežily, stejně tak jako samostatné koloniální expozice. V Bruselu 1958 chtěla belgická vláda, i při zřetelné absenci koloniálních expozic Velké Británie a Francie, velkolepě prezentovat svoji vizi pozitivní úlohy bílého člověka. Belgičané se snažili demonstrovat civilizační misi a dokázat smysluplnost svého počínání v Kongu a Rwandě – Urundi. Ve světle nové politické reality však byla belgická koloniální výstava přežitkem, který byl demaskován velmi záhy krvavým povstáním v roce 1959 a uznáním nezávislosti Konga Belgií v únoru 1960. Světové výstavy odrážejí trendy vývoje lidské civilizace. V protikladu k výstavám 19. století stojí univerzalita světových výstav 20. století, které obsáhly všechny obory lidské činnosti. Do podoby světových výstav se promítl i nacionalismus, zejména před druhou světovou válkou, ideologizace společnosti. Již na počátku 20. století se projevila rostoucí role ženy ve vyspělých společnostech. Obrat

v nazírání na technický pokrok se objevil na Světové výstavě v New Yorku 1939–1940 a skepse se později prohloubila na Světové výstavě v Bruselu 1958, stejně tak se v Bruselu projevil politický vývoj a jeho zrcadlení. Výstava měla heslo „*Bilance světa pro svět lidštější*“, z pavilonů některých států však dýchala jiná motivace. Některé státy se snažily napravit svou reputaci. V době Expo '58 byl svět ve znamení atomového věku. První pokusy spojit státy účastnící se světových výstav do nějaké mezinárodní instituce se objevily ve Francii; v Paříži v roce 1902 vznikl první výbor. Bez formální diplomatické spolupráce však nemohla být kontrolní činnost spolku zaručena. Navíc se po přelomu století vyostřoval další problém, který se stával neúnosným. Před první světovou válkou se počet světových výstav dramaticky zvyšoval, již nejen v Evropě, ale i v USA a poté i celosvětově. Nakonec pořádání oslav přerušila válka. Teprve v roce 1928 se francouzská vláda pokusila znovu řešit problémy světových výstav. Zorganizovala v Paříži kongres, kterého se zúčastnilo 43 států a pět dalších poslalo pozorovatele.²⁶ Na tomto kongresu byla přijata diplomatická konvence a vznikla BIE (Bureau of International Exposition – Úřad pro mezinárodní výstavy). Má za úkol regulovat čestnost a dohlížet na kvalitu výstav, v současnosti čítá asi 169 členských zemí. Toto představenstvo také stanoví požadavky a pravidla, jakož i místo a datum konání výstavy. Až do roku 1928 se výstavy konaly podle uvážení samotných zemí a jejich představitelů.²⁷ BIE také rozdělila výstavy na všeobecné a specializované. Výstavy byly rozděleny do dvou kategorií A a B, které obecně odpovídají rozdílu mezi univerzální a mezinárodní tematikou.²⁸ Na výstavách typu A se od pořádající země očekává, že postaví vlastní pavilon. Pro účely organizace výstav rozdělila BIE svět do tří zón: Evropa; Severní a Jižní Amerika; zbytek zeměkoule. Toto rozdělení má vliv na minimální interval konání světových výstav v té které zóně.

Proměnou procházela nejen samotná organizace světových výstav, ale i architektonicky došlo ke změně uspořádání od jednoho megaprostoru ke komplikovanému systému výstaviště s roztroušenými národními pavilony s dopravním

²⁶ HALADA/HLAVAČKA 2000, 108.

²⁷ MATTIE 1998, 8.

²⁸ MATTIE 1998, 9.

zabezpečením. Zůstává touha po architektonickém symbolu (Atomium, Habitat,...). Zabezpečení světové výstavy představuje široký komplex otázek; je nutné nově dimenzovat dopravu, jako příklad lze uvést, že tři města viděla organizování světové výstavy jako příležitost k výstavbě metra: Chicago 1893, Paříž 1900 a Montreal 1967.²⁹ Charakter světových výstav se v průběhu času vyvíjel. Vzhledem k tomu, že průmyslové univerzální výstavy již nemají takový význam, dostávají se do popředí veletrhy, které začínají být stále důležitější.

²⁹ MATTIE 1998, 8.

2. Světová výstava v Londýně v roce 1851

Ve druhé kapitole si představíme, co se na území Velké Británie dělo v období konání Mezinárodní světové výstavy. Ať už se jednalo o politiku, náboženství, či samotný život, Británie zažívala obrovské změny. A právě to jsou věci, kterými se budeme zabývat. Přiblížíme si také, co předcházelo výstavbě Křišťálového paláce a jak probíhala stavba jako taková. V další části se dozvíme něco o tom, co bylo v paláci k vidění, představíme si systém, jakým byli jednotliví vystavovatelé odměněni, a seznámíme se s některými vítěznými produkty. V poslední části poinformujeme o důsledcích Mezinárodní výstavy a o tom, jaký měla vliv na zbytek světa.

2.1. Historický kontext

Viktoriánské období – historická etapa, ve které se Velká světová výstava konala, byla dobou vlády královny Viktorie [1]. Viktorie (* 24. května 1819 – + 22. ledna 1901) byla královna Spojeného království Velké Británie a Irska od 20. června 1837 a první císařovna Indie od 1. května 1876 až do své smrti. Vládla téměř 64 let, konkrétně 63 let a 7 měsíců, což je druhé nejdelší období vlády britského panovníka.³⁰

Pocházela z německého prostředí. Byla jediným dítětem Edwarda, vévody z Kentu, čtvrtého syna krále Jiřího III., a princezny Viktorie Sasko-Koburské. Narodila se 24. května 1819 v Kensingtonském paláci. Na trůn nastoupila do značné míry náhodou, v nástupnickém žebříčku byla až na 5. místě. Avšak jediná dcera Jiřího IV., Charlotta, zemřela předčasně při porodu. Rovněž dvě dcery jejího předchůdce na trůně Viléma IV. zemřely mladé a potomka nezanechal ani třetí strýc Frederick, a tak se následnicí britského trůnu stala Viktorie. Její vychovatelkou byla baronka Luisa Lehzenová z Hannoveru, která Viktorii vychovávala v německém jazyce až do tří let. Poté se princezna učila anglicky a francouzsky. Po všech stránkách průměrná dívka nastoupila na trůn v osmnácti letech, 28. června 1838 a stala se prvním panovníkem, který si za své sídlo zvolil nově dobudovaný Buckinghamský palác. Hannoversko, které bylo od roku 1714 spojeno s Velkou Británií personální unií, se nyní odtrhlo, neboť podle

³⁰ Nejdéle vládnoucím panovníkem je královna Alžběta II., jež nastoupila na trůn 6. února 1952. Působí na něm dodnes.

hannoverských zákonů trůn nemohla zdědit žena. Hannoverským králem se tak stal Viktoriin strýc Ernest August (5. syn Jiřího III.).³¹

V době jejího nástupu na trůn vládu kontrolovala strana whigů. Předseda vlády lord Melbourne měl na politicky nezkušenou Viktorii, která byla závislá na jeho radách, velký vliv. Svou pozici si ale neudržel dlouho. Stal se nepopulárním a odstoupil poté, co toryové zavrhlí přijetí důležitého zákona.

Královna poté pověřila sestavením vlády sira Roberta Peela. Ten se bál neúspěchu a tak Viktorii požádal o obměnu členů její domácnosti. Většina jejích dvorních dam byla totiž manželkami whigů. Královna ale odmítla, protože dvorní dámy považovala především za své přítelkyně. Do úřadu tak byl dosazen William Lamb.

Viktoriiným manželem a oporou po první třetině vlády se stal její přímý bratranec Albert Sasko–Kobursko–Gothajský (1819–1861), za kterého se provdala roku 1840, poprvé se však potkali již v roce 1836 v Londýně. Albert [2] se narodil jako druhorozený syn Arnošta I. vévody Sasko–Kobursko–Saafeldského a jeho ženě Luise Sasko–Gothajsko–Altenburské. Jejich malé a nepříliš významné panství se nacházelo ve středním Německu. Díky sňatkové politice byl však spřízněn s mnoha významnými rody Evropy. Albertovi rodiče spolu nebyli příliš šťastní, což nakonec vedlo k rozvodu a nedobrovolnému odchodu matky od rodiny. Odloučení od matky snášel malý Albert velice špatně. Trpěl depresemi a často bezdůvodně plakal. Protože se otec dětem nevěnoval, byl nakonec Albert i se svým bratrem svěřen do péče filozofa Christiana Florschütze. Díky němu Albert začal rozvíjet své zájmy. Měl rád hudbu a výlety do přírody, na druhou stranu byl ale tichý a úzkostlivý. Nejblíže měl ke svému strýci, belgickému králi Leopoldovi I., jenž byl strůjcem jeho sňatku s Viktorií a který v prvních letech Viktoriiny vlády královně prostřednictvím dopisů udílel cenné rady. Zpočátku nebyl Albert u Britů příliš oblíbený. Veřejnost ho považovala za bezvýznamného a nemajetného cizince. Ve vyšších kruzích ho považovali za arogantního a nudného. Britská aristokracie totiž vedla bezstarostný a zábavný život, což vzdělaného Alberta nezajímalo. Jeho pověst se vylepšila poté, co byl na královnu

³¹ DIESTLER/JÚZLOVÁ 2008, 200.

spáchán atentát, který oba přežili bez zranění, jeho obliba se ještě zvýšila, když se královskému páru narodilo první dítě – princezna Viktorie. Ačkoliv Albert měl pouze oficiální titul princ–manžel, velkou měrou pomáhal ve státnických záležitostech, kdy nahradil Williama Lamba. Na jeho počest vznikl Královský řád Viktorie a Alberta, udělovaný za služby královské rodině. Po Albertově smrti, která byla pro ni obrovskou ránou, se Viktorie stáhla z aktivní politiky a spíše spoléhala na vládu ministerských předsedů, z nichž preferovala Disraeliho. Po zbylých 40 let života pak královna chodila v černých šatech a žila v odloučení na svých sídlech na hradu Balmoral ve Skotsku, na ostrově Wight nebo na Windsorském hradu. Zemřela 22. ledna 1901 v Osborne House na ostrově Wight. Je pohřbena v mauzoleu Frogmore vedle svého manžela prince Alberta.

Z manželství s princem Albertem se narodilo devět dětí. Nejstarší syn Eduard nastoupil na britský trůn jako Eduard VII. Svými sympatiemi k Francii a odporem k Německu Viléma II. ovlivnil oficiální britskou zahraniční politiku.³² Viktorie tak byla poslední panovnicí z hannoverské dynastie, jejich potomci již byli ze sasko–kobursko–gothajské dynastie, jež byla v roce 1917 přejmenována na windsorskou.

Britská imperiální politika viktoriánského období je spojena především s osobností konzervativního politika Benjamin Disraeliho, který byl od roku 1837 poslancem Dolní sněmovny. V letech 1868 a 1874–80 byl předsedou vlády. Roku 1875 zakoupil pro Velkou Británii většinu akcií Suezského průplavu,³³ čímž připravil anexi Egypta (1882). Roku 1878 hájil na berlínském kongresu integritu Osmanské říše proti Rusku a bránil rozšíření sféry jeho vlivu na Balkáně. Jeho největším protivníkem byl William Edward Gladstone (1809–1898), v letech 1852–55 a 1856–66 ministr financí a později 1868–74, 1880–85, 1886 a 1892–94 britský premiér. Odmítal imperialistickou politiku

³² Britsko–francouzská Srdečná dohoda z roku 1904 byla základem pozdější Trojdohody.

³³ Stavba Suezského průplavu byla zahájena roku 1859, dokončena byla v roce 1869.

konzervativců, kteří však jeho zahraniční politiku vykládali jako slabost. Roku 1884 rozšířil volební právo a snažil se prosadit autonomii Irska.³⁴

Pro Velkou Británii byla obzvláště důležitá Indie. Základy britského panství v Indii byly položeny po Velkém indickém povstání domorodých vojáků v koloniálních jednotkách v roce 1857. Zákonem z roku 1858 skončila vláda nepopulární Východoindické společnosti a britské indické državy nadále spravoval místokrál. Roku 1876 byla královna Viktorie prohlášena indickou císařovnou. Součástí britského Indického císařství byly dnešní státy Indie, Pákistán, Bangladéš a do roku 1937 Myanmar. Současně však v Indii silily nacionalistické tendence, které nakonec vedly k samostatnosti Indie roku 1947.³⁵

Doba její vlády je charakteristická dlouhým obdobím míru, ekonomické, koloniální a průmyslové konsolidace, jen přechodně přerušeným krymskou válkou.³⁶ Na konci období vedla politika imperialismu k nárůstu koloniálních střetů a k anglo–zanzibarské³⁷ a búrské válce.³⁸ Vnitřní politika byla poznamenána liberálními myšlenkami, politickými reformami a rozšiřováním volebního práva.

V žádném okamžiku lidských dějin nezměnily vědecké objevy mravy, myšlenky a dokonce i krajinu tak, jako na počátku 19. století. Zdálo se, že člověk se stává králem přírody. Průmyslová revoluce byla v Anglii prakticky dokončena v první polovině 19. století; průmysl se rozvíjel nejprve v Anglii (Londýn, Birmingham, Manchester), později též ve Walesu a Skotsku (Glasgow, Edinburgh).

V roce 1812 plul první *steamer*³⁹ proti proudu řeky Clyde, v roce 1852 byl spuštěn na vodu *Agamemnon*, první opevněná válečná loď s lodním šroubem.⁴⁰ Parolodní doprava a lodě na páru se postupně stávaly důležitou součástí námořnictva. Britská

³⁴ DIESTLER/JŮZLOVÁ 2008, 200–201.

³⁵ DIESTLER/JŮZLOVÁ 2008, 201.

³⁶ Konflikt mezi Osmanskou říší a carským Ruskem v období 1853–1856.

³⁷ Ozbrojené střetnutí mezi Velkou Británií a Zanzibarem, jedná se o nejkratší zaznamenanou válku v dějinách. Trvala 38 minut.

³⁸ Tzv. druhá búrská válka probíhala mezi anglickými a búrskými kolonizátory Jižní Afriky, v letech 1899–1902.

³⁹ Parník.

⁴⁰ MAUROIS 1995, 394–395.

námořní flotila převažovala nad ostatními světovými loďstvy a také proto Británie ovládala rozlehlé území v zámořských koloniích.

V roce 1821 sestrojil Stephenson svou první lokomotivu, v roce 1830 byl slavnostně zahájen provoz železniční, dvojkolejné, dráhy na trati z Liverpoolu do Manchesteru. Během pár let se železniční doprava stala nejoblíbenějším přepravním prostředkem a to i přes mnohé problémy – železnice byly v Británii převážně soukromé a standardizace nebyla úplně vyřešena až do konce devatenáctého století, což znamenalo, že každé koleje měly jiné rozměry a lokomotivy ani vagóny tak nemohly přejet z kolejového systému jedné společnosti na jiný. Na začátku druhé poloviny devatenáctého století už měla většina měst v Anglii železniční spojení. 10. ledna 1863 byla v Londýně otevřena nejstarší podzemní dráha na světě. Tehdejší vlaky byly poháněné parními lokomotivami.⁴¹

Během viktoriánské éry došlo k nárůstu populace, jelikož se zvýšila porodnost a snížila úmrtnost. (Například počet obyvatel Londýna se v prvních třiceti letech devatenáctého století zvýšil z 865 000 na jeden a půl milionu. V roce 1837 přešlo přes London Bridge 90 000 lidí. Když se díky železnici Londýn rozšířil, počet jeho obyvatel vzrůstal ještě rychleji. Od roku 1841 se každých deset let dalo napočítat o půl milionu lidí víc.)⁴² Běžná domácnost britských rodin se zmenšila a začala se omezovat jen na základní členy rodiny. Druh zábavy ve volném čase závisel na společenské třídě, ve které se lidé nacházeli. Oblíbené bylo divadlo (hodně se hrály hry od Shakespeara, ale i jednodušší komedie) a četba (Charles Dickens, Arthur Conan Doyle atd.), v hudební sféře třeba i dechové orchestry. Muži se scházeli v klubech, navštěvovala se kasina a cirkusy. Po večerech bylo oblíbené vyvolávání duchů a podobné zábavy. Rozvíjel se i sport, např. kriket, jízda na kole, tenis⁴³ a fotbal.⁴⁴ Začaly se objevovat tendence na zlepšení hygieny, rozšířilo se používání mýdla. S nárůstem populace souvisí i rozvoj a dostavba měst. Během viktoriánského období se architekti ohlíželi do minulosti, a proto

⁴¹ MAUROIS 1995, 395.

⁴² HIBBERT 1998, 214–215.

⁴³ První turnaj ve Wimbledonu se konal v roce 1877.

⁴⁴ Nejoblíbenějším klubem byla v té době Aston Villa.

je charakteristickým stavebním slohem novogotika. V tomto slohu byl obnoven Westminsterský palác či postavena radnice v Manchesteru. Viktoriánská architektura se samozřejmě šířila i do kolonií včetně Indie či Austrálie. V městské architektuře se stavěly domy převážně z cihel, s vysokými okny a špičatými střechami, vybavené vodovodem, záchodem a plynovými lampami. Ke konci století už byl standardem i bojler na ohřev vody.

Ne vše ale bylo tak skvělé, jak se může na první pohled zdát. Rostoucí industrializace byla doprovázena zvětšující se chudobou dělníků. V lidových čtvrtích přetrvávala děsivá úmrtnost. Ta byla v East Endu (čtvrť chudých) dvakrát větší než ve West Endu (čtvrť bohatých). V lázních Bath byl průměrný věk dělníka dvacet pět let, ale průměrný věk gentlemana dosáhl let padesáti. Bída a špína, ve které v té době žilo tisíce lidí, byla podrobně popsána: pitná voda znečištěná výkaly, nezdravé zamořené dvory, kde nechtělo vyrůst ani stéblo trávy, podzemní díry, kde spalo pohromadě deset až dvacet lidí a jež byly zaplavovány hnijící vodou.⁴⁵ Ničím zvláštním nebyla ani dětská práce. Enormní pracovní zatížení mělo špatný vliv na zdraví pracujících lidí, kteří si díky chudobě nemohli dovolit lékařskou péči. Mezi vyšší společností, scházející se v klubech či divadlech a dělníky v továrnách byly propastné rozdíly. Prostituce a alkohol byly rovněž naprosto obvyklými jevy.

Všichni Angličané viktoriánské doby, chudí i bohatí, dospívali k víře v pokrok. Osmnácté století se pokoušelo smířit rozumovou víru se soustavou přírodních zákonů. *Původ druhů* od Charlese Darwina otrásl biblickými teoriemi a poskytl tehdejší lidem iluzi, že objevili ve vývoji živých tvorů stejně přesné zákony jako ve světě neživé hmoty. I filozofie byla materialistická. Herbert Spencer díky „*nevšedním schopnostem vyvozovat obecné závěry z nedůležitých skutečností*“ uchvátil svou teorií vývoje, aplikovanou na všechny vědní obory, včetně etiky a politiky, nejen anglickou veřejnost, ale i průměrné čtenáře na celém světě.⁴⁶

Vědecký a sociální materialismus musel nutně vyvolat i jisté reakce. Doba vlády královny Viktorie měla proto svoje romantické vlny, jednou náboženského, jindy

⁴⁵ MAUROIS 1998, 398.

⁴⁶ MAUROIS 1998, 399.

literárního rázu. V náboženství se úspěšně rozvíjelo metodistické hnutí, i anglikánské duchovenstvo se vší oddaností hlásalo evangelium v nových průmyslových městech. Oxfordské hnutí, které zahájilo činnost kolem roku 1833, se pokusilo vtisknout anglikánskému náboženství historickou prestiž a básnický lesk katolictví. Jeho nejproslulejší vyznavač, John Henry Newman, nakonec konvertoval ke katolictví a ke konci života se stal kardinálem. John Ruskin vedl svůj boj proti ohyzdnosti industrialismu a vytvořil hnutí prerafaelitů, z nichž někteří byli spolu s Williamem Morrisem zakladateli estetického socialismu. A konečně Charles Dickens byl sám o sobě jednou z nejpůsobivějších útočných vln a udělal pro vštípení lidem své doby opravdové ušlechtilosti, jejímž základem je obrazotvornost, daleko více než všichni profesionální filantropové dohromady. Ale i on musel, když chtěl, aby jeho realismus byl společností přijat, zmírnit jej humorem a sentimentalitou a dát svým tragickým příběhům šťastné konce. Neboť takový byl viktoriánský kompromis.⁴⁷

Poslední pozůstatky 18. století zmizely; cynismus a rafinovanost se rozpadly v prach; a nad nimi triumfovaly povinnosti, píle, morálka a rodinný život. Viktoriánský věk se rozjel naplno. Zbývala ale ještě jedna věc: nové ideály a nové síly musí dostat hmatatelnou podobu, aby mohly stanout v celé své slávě před očima užaslého světa. A bylo na Albertovi, aby tento požadavek uspokojil.⁴⁸ V hlavě se mu zrodil nápad na uspořádání Velké výstavy.

Aniž se s někým radil, pečlivě promyslel svou představu do nejmenších podrobností. Ve světě se už podobné výstavy konaly, ale tahle měla všechny překonat. Měla zahrnout ukázky všeho, co každá země produkuje, od surovin, strojů, vynálezů v oboru mechaniky, rukodělných výrobků až po výtvarná díla. Neměla sloužit jen k užitku a okrase, měla též poskytovat mravní ponaučení. Měla se stát mezinárodním pomníkem největšího požehnání civilizace. Princ už delší dobu věnoval svou pozornost obchodu a průmyslu. Měl cit pro stroje všeho druhu.⁴⁹ O umění a vědu se velmi vážně zajímal už jako chlapec; po reformě nebylo pochyb o jeho organizačním talentu; a tak byl princ po

⁴⁷ MAUROIS 1998, 399.

⁴⁸ STRACHEY 2009, 124–125.

⁴⁹ STRACHEY 2009, 125.

všech stránkách plně kvalifikovaný pro úkol, který si uložil. Když plány dozrály, svolal malou komisi a předložil nástin projektu. Komise souhlasila a velký podnik se bez odkladu rozběhl.⁵⁰

2.2. Křišťálový palác – jeho podoba a funkce

Obrovská modulární konstrukce ze skla, dřeva a železa⁵¹ byla původně postavena v Hyde Parku v Londýně jako sídlo Světové výstavy 1851, která demonstrovala produkty mnoha zemí z celého světa.⁵²

Komise zodpovědná za pořádání Světové výstavy byla založena v lednu 1850. Již na začátku bylo rozhodnuto, že celý projekt bude financován širokou veřejností. Během několika týdnů komise obdržela asi 240 návrhů. Ty byly vystaveny veřejnosti v prostorách akademie věd, několik z nich bylo vybráno jako vhodné chvály a některé dokonce jako zasluhující další ceny. I když v návrzích bylo podle komisařů mnoho krásy a cenných nápadů, žádný je ale neoslovil natolik, aby byl vybrán. Bylo proto rozhodnuto, že by sama komise měla přijít s nějakým návrhem.⁵³ Rychle utvořený stavební výbor, jehož členy byli Isambard Kingdom Brunel, Robert Stephenson, vévoda Buccleuch, hrabě z Ellesmere, architekti Charles Barry a Thomas Leverton Donaldson, v čele s Williamem Cubitem, měl dohlížet na vzhled a výstavbu budovy. Do 15. března 1850 museli být připraveni předložit návrh, který musel splňovat několik kritérií: Budova měla být dočasná, ekonomicky výhodná, ohnivzdorná (nebo téměř) a měla být zhotovena a připravena pro využití v neskutečně krátkém čase a demontována ještě v kratším.⁵⁴ Výstava měla totiž stanovené datum na 1. května 1851. Podoba stavby s obrovskou kopulí, z cihel, oceli a skla, kterou komise navrhla, byla však napadena parlamentem a zesměšněna v novinách.

V této zdánlivě beznadějně situaci se objevil zahradní architekt Joseph Paxton [3], který řadu let pracoval převážně pro vévodu z Devonshiru. Pro Colea nebylo Paxtonovo

⁵⁰ STRACHEY 2009, 125.

⁵¹ HOBHOUSE 2002, 36.

⁵² www.dukemagazine.duke.edu/article/the-great-exhibition-of-1851, vyhledáno dne 3. 8. 2016.

⁵³ BARBAGE 1851, 61.

⁵⁴ BARBAGE 1851, 60.

jméno neznámé, byl správcem zahrad a skleníků v Chatsworthu, stavitel několika skleníků a vydavatel jednoho z nejlepších anglických časopisů o zahradnictví té doby.⁵⁵ Joseph Paxton byl tedy pověřen vypracováním návrhu [4] na ústřední výstavní budovu. Při projektování výstavní budovy využil svých bohatých zkušeností, které získal při stavbě skleníku nazvaného Great Conservatory. Jeho do té doby nejznámější stavba měla na délku 85 m, na šířku 40 m a na výšku asi 20 m. Skládala se z centrální haly, dvou malých chodeb a galerie. Po dokončení budova způsobila rozruch a stala se atrakcí pro domácí i zahraniční návštěvníky a architekty. Ve své době byl skleník považován za největší skleněnou stavbu na světě. Když už byla stavba navrhnutá, byla otištěna v satirickém časopisu Punch, kde díky svému lesku získala označení *Křišťálový palác* a tento název již budově zůstal.

Jeden problém měla tedy komise vyřešený, nyní zbývalo ještě vybrat pro výstavu vhodné místo. Při umístění budovy hrály hlavní roli dvě hlediska – vhodnost místa pro daný účel a cena stavby na daném místě. Hlavně umístění budovy bylo důležité, protože tato okolnost velmi ovlivní počet lidí navštěvujících výstavu a tím pádem počet vstupenek a zisk z jejich prodeje, které mají budovu zafinancovat. Bylo navrženo několik míst, mezi nimi Hyde Park, Regent's Park, Primrose Hill či Battersea Park. Různá umístění byla navrhnutá v Hyde Parku. Na severu vedle Hyde Park Gardens a na jihu naproti kasárnám. Nakonec však byla vybrána druhá možnost.⁵⁶

V tuto chvíli se také objevili odpůrci výstavy. Skupina tzv. *Belgraviánů* tvrdila, že pokud bude palác postaven v Hyde Parku, místo tím bude zničeno a stane se neužitečným. Také bylo namítáno, že poražením několika stromů v areálu budovy, bude park zruinován, procházky ve stínu zničeny, i když zde bylo obrovské množství dřevin ve zbytku parku. V původním návrhu se předpokládalo postavit budovu podélně, loď měla být nejvyšší a chodby nízké. Aby byly absurdní představy o ničení parku odstraněny z mysli veřejnosti, Paxton plány upravil. Přidal transept s plochým stropem,

⁵⁵ PRIEBKE 1983, 16.

⁵⁶ BARBAGE 1851, 55.

který byl zaklenut valenou klenbou právě za účelem ponechat ve výstavní budově několik jilmů, které v Hyde Parku rostly.⁵⁷

Kritiky se dostalo i samotné výstavě. Nejhlasitějším kritikem byl konzervatívec pluk. Charles de Leat Waldo Sibthorp; odsuzoval výstavu jako „*jeden z největších švindlů, podvodů a absurdit, jaký kdy poznal.*“⁵⁸ A jeho pronikavý odpor jak k výstavě samotné, tak k její budově pokračoval a i po jejím skončení.

Stavba Křišťálového paláce byla zadána firmě Fox, Henderson and Company, která s Paxtonem úzce spolupracovala. Cena výstavby byla odhadnuta na 85 000 liber.⁵⁹ Zahájena byla až 1. srpna 1850 a již koncem ledna následujícího roku byla dokončena. Modulární, hierarchická konstrukce odrážela praktičnost a brilantnost jeho projektanta. Žádná jiná stavba se jí nemohla rovnat, ztělesňovala ducha britských inovací a síly průmyslu.

Podle zpráv z firmy Fox, Henderson and Company pracovali dělníci až 18 hodin denně. První litinový sloup byl postaven 26. září. Dne 31. ledna 1851 byla budova hotová a připravená k odevzdání. Královna Viktorie a princ Albert ji slavnostně otevřeli 1. května 1851, deset měsíců po začátku plánování. Byla zde uskutečněna výstava, která svedla svět dohromady pod jednu střechu.⁶⁰

Budova měla délku 564 m, což odpovídalo 1851 anglickým stopám. Toto číslo symbolizuje i rok konání výstavy. Šířka byla 124 m, loď měla výšku 20,31 m. Vnitřní části chodeb měly výšku 12,80 m a vnější 6,71 m. Vložený transept měl na šířku 22 m a 33 m na výšku. Krytá plocha byla asi 74 000 m². Výstavní prostor, nacházející se na úrovni galerie měl asi 20 000 m². V celé budově bylo rozmístěno deset schodišť. Prostor byl velice dobře řešený. Jako příklad lze uvést, že byl 7x větší než katedrála sv. Pavla v Londýně a dokonce 16x větší než katedrála sv. Štěpána ve Vídni. Jako stavební materiál bylo použito 3 500 tun litiny pro 3 230 sloupců a 2 141 podpůrných sloupů, 550 tun tepaného železa, 83 238 m² skla, 46 km okapů a 307 km okenních žlabů.

⁵⁷ PRIEBKE 1983, 17.

⁵⁸ COLQUHOUN 2004, 16.

⁵⁹ PRIEBKE 1983, 17.

⁶⁰ PRIEBKE 1983, 18.

Výstavní budova měla tři vchody, jeden byl umístěn ve středu budovy a další na východní a západní straně. Po celém paláci bylo rovnoměrně rozmístěno devět východů, šest jich bylo na západní straně a tři východy se nacházely na východní straně budovy.

Podlaha byla konstruována z 21 cm širokých dřevěných desek. Mezi nimi byly přibližně 1 cm široké mezery. Ty sloužily k tomu, aby do nich padal nepořádek přinesený z venku, především hlína. Ze dřeva byly zhotoveny také boční stěny v přízemí.⁶¹

Jak již bylo zmíněno, výstavba Křišťálového paláce probíhala velmi rychle. A to i díky Midland Railway, po které se přivážely železné segmenty z továrny firmy Fox, Henderson and Company, sídlící nedaleko Birminghamu. Byla to stavba neobyčejně krásná, a přitom postavená velmi účelně a důmyslně. Například každý z vertikálních nosných sloupů, jež byly zásadním způsobem propojeny pomocí šroubů, aby uspokojily poptávku na demontáž a požadavky na použití,⁶² byl dutý a sloužil zároveň k odvodu dešťové vody. Kondenzovanou vlhkost odváděly okapy umístěné těsně u střechy. Dvaadvaceticentimetrové nosníky byly před instalováním vyzkoušeny na hydraulickém lisu a do výše byly zdvihány kladkostrojem, který pohánělo šest koní. Střecha byla zakryta 18 932 kusy skleněných tabulek, dodané firmou Chance Brothers of Smethwick. Tabule byly 10 palců široké a 49 palců dlouhé. Při instalování těchto tabulek byl úspěšně vyzkoušen Paxtonův systém couvajících vozíků umístěných na kolejnici. Zasklení Křišťálového paláce bylo provedeno během jediného prosincového týdne osmdesáti dělníky.⁶³

Křišťálový palác [5] se stal skutečnou chloubou výstavy, i když na několika místech zatékalo. Postižená místa byla utěsněna tmelem, ale relativně špatná kvalita těsnícího materiálu znamenala, že problém nebylo možné nikdy zcela odstranit.

Nyní je třeba zmínit ještě interiér budovy [6]. Ten byl navržen v několika barvách. Nosné prvky konstrukce, svislé plochy či sloupy, byly natřeny světle modrou olejovou barvou, okraje zůstaly bílé. Všechny vodorovné plochy a spodní část galerie byly

⁶¹ PRIEBKE 1983, 19.

⁶² PRIEBKE 1983, 19.

⁶³ HALADA/HLAVAČKA 2000, 22.

drženy v tmavě červené, kruhové vystupující plochy na sloupech a názvy metropolí v tmavě žlutých tónech. Do budovy dopadaly paprsky světla skrze skleněnou střechu a plátno, které přes ni bylo natažené. Díky tomu se strop jevil ve skořápkově matném tónu. Plátno mělo také ochrannou funkci – v horkém období mělo chladivý účinek (k tomuto účelu bylo postříkáno vodou) a za nepříznivého počasí chránilo střechu před krupobitím. Myslelo se i na bezpečí. Aby se snadněji bojovalo proti případnému požáru, byl hasící systém připojen ke střešní konstrukci.⁶⁴

Samotná výstava byla zahájena 1. května 1851 se vši viktoriánskou pompézností. Velký zájem o ni měla i sama královna, jak vyplývá z jejího deníku: „*Pocituji hrdost při myšlence na to, co vzešlo z Albertovy skvělé myslí.*“⁶⁵ Za stavbu paláce získal Joseph Paxton 5 000 liber a také šlechtický titul.

Podle původních propozic měl být palác – a nakonec také byl – demontován a z Hyde Parku odstraněn. Nová komise, které předsedal sám Paxton, rozhodla, že budova bude znovu vystavěna v Sydenhamu. Tam měl Křišťálový palác sloužit jako trvalá turistická atrakce pro zábavu a vzdělání. Nejdříve však musel skleník projít důkladnou revizí. Bylo to nutné nejen kvůli klimatu. Pouze šťastné náhodě bylo připísáno to, že struktura paláce vydržela obrovský nápor během výstavy. Jako symbol slavné viktoriánské éry existoval Křišťálový palác až do roku 1936, kdy podlehl zničujícímu požáru [7].

Z hlediska historie stavitelství byla stavba Křišťálového paláce v mnohém průkopnická. Poprvé v dějinách si vyžádala sériovou výrobu a také standardizaci a normování stavebních dílů. Poprvé bylo využito prefabrikovaného způsobu výroby, podmíněného tvrdým termínem zahájení výstavy. Nové materiály ve stavebnictví pak tuto průkopnickou metodu umožnily vůbec realizovat.⁶⁶

2.3. Presentace průmyslových, řemeslných výrobků a uměleckých děl

Cílem mezinárodní výstavy bylo získat přehled o výrobcích, které v uplynulých letech vznikly ve světě. Jednalo se o první porovnání výkonnosti zemí v takovémto

⁶⁴ PRIEBKE 1983, 21.

⁶⁵ HALADA/HLAVAČKA 2000, 26.

⁶⁶ HALADA/HLAVAČKA 2000, 24.

rozsahu. Schváleny byly pouze nové produkty průmyslu a obchodu. Na výstavě tak nebylo zastoupeno vizuální umění (kromě sádrových odlitků a výrobků z plastu), pokud se neprokázalo, že k jejich výrobě byly použity nové techniky, či neznámá média a barvy. V katalogu výstavy je psáno: „*Obrazy jako umělecká díla jsou vyloučeny...*“⁶⁷ Pokud se nějaké obrazy objevily, byly prezentované „*...nikoliv kvůli mistrovství umělců, nýbrž jako ukázka kvality a šikovnosti výrobců barev*“.⁶⁸

Výstava byla rozdělena do šesti hlavních kategorií: zpracování surovin, strojírenství, výrobky ze železa, ze dřeva, z textilu, z kamene. Těchto šest skupin bylo rozděleno do třiceti tříd, které uvedly na 32 612 exponátů. Zastoupeno bylo 28 zemí (včetně britských kolonií), které vyslaly 17 062 vystavovatelů, z nichž neuvěřitelných 8 200 (tedy skoro polovina) pocházela z Anglie.⁶⁹

Evropu zastupovaly téměř všechny státy: Belgie, Dánsko, Anglie a Britské ostrovy, Malta a Jersey, Francie, Řecko, Holandsko, Itálie, Norsko, Rakousko, Portugalsko, Švédsko, Švýcarsko, Španělsko a státy Německého spolku (Prusko, Sasko, Baden–Württemberg, Bavorsko a další). Z Asie vystavovaly jen Čína, Indie, Cejlon, Persie a Turecko, z Afriky Egypt a Tunisko a z Ameriky Brazílie, Kanada a USA. Všechny tyto země představily nejrůznější odvětví průmyslu a obchodu: zbraně, papír, textil [8], gumu, hlinu, sklo, porcelán, železo, kůži [9] a tabákové výrobky, dále domácí potřeby, církevní vybavení (svatostánky, oltáře) [10], hudební nástroje. Své zastoupení měly i minerály [11], zlato a stříbro, chemické přípravky, nástroje vhodné pro přírodovědce, modely lodí či architektury, hodiny, zvonky, glóbusy a voskové květiny. Tento seznam, jenž zdaleka neobsahuje vše, ukazuje širokou škálu věcí a předmětů, které zde byly společně představeny. Dokumentují stav kultury a civilizace. Ukazují cestu vývoje, kterou lidstvo přijalo.⁷⁰

Je překvapující, že některá zařízení a stroje, které dnes používáme, existovala již v době první světové výstavy. Jedna anglická firma ukázala ventilační zařízení, které do

⁶⁷ ROYAL COMMISSION 1851b, 1.

⁶⁸ ROYAL COMMISSION 1851b, 1.

⁶⁹ HALADA/HLAVAČKA 2000, 25.

⁷⁰ PRIEBKE 1983, 14.

jednotlivých místností nebo i celých objektů vhánělo teplý a čistý vzduch. Celé jedno oddělení bylo věnováno novému britskému vynálezu, totiž plynovému sporáku. Nad hlavním vstupem výstavní budovy visely elektrické hodiny. Z řemeslné oblasti určitě stojí za zmínku sedací nábytek z ohýbaného bukového dřeva firmy Michael Thonet z Vídně nebo české dekorativní sklo [12], které zaujalo kvalitním zpracováním: „*První výrobky, které v expozici Rakouska padnou návštěvníkovi do oka, jsou porcelán a sklo. ... Nádherná skla z manufaktury v Novém Světě v Čechách, patřící hraběti Harrachovi, jsou umístěna u vstupu na severní straně...*“⁷¹ Oceněno bylo náležitě a to dokonce zlatou medailí. Lze tedy bez nadsázky říci, že sklárna v konkurenci na mezinárodní světové výstavě uspěla a představila a ukázala vysokou uměleckořemeslnou hodnotu českých výrobků.⁷² První plastový nábytek byl vyroben z gutaperči, vulkanizovaného kaučuku. Nejvíce pozornosti však po celou dobu výstavy vzbuzoval obrovský diamant o 186 karátech, zvaný Koh-i-Noor [13], jež získala královna Viktorie z indického Kašmíru. Hojně navštěvovaná byla oddělení strojů [15], zvláště lokomotiv a hydraulických lisů, přístrojů, zvláště dalekohledů a mikroskopů [16]. Názorně byla předváděna výroba stearinových svíček či bavlněných látek, rafinace řepného cukru či obří pračka pro londýnské dělnické čtvrtě, americké tiskařské stroje či skafandr pro oceánografy. Na londýnské výstavě byla také poprvé představena nová civilizační vymoženost: veřejné záchodky [17], které byly oficiálně nazývány „*veřejné čekárny*“.⁷³

Mezi těmito vynálezy se objevily i nejrůznější kuriozity, kterými 19. století přímo překypovalo. Například tu byl lodní kufr, jenž se dal použít jako záchranný člun a zároveň bylo možné ho použít jako kombinaci budíku a rámu postele.

Vyhlášení cen proběhlo dne 15. října 1851, čtyři dny po oficiálním ukončení výstavy, při závěrečném ceremoniálu v Křišťálovém paláci. Výsledky byly veřejnosti oznámeny mezinárodní komisí. V souvislosti s tím panovaly jisté obavy a tak Královská komise rozhodla, že místo navrhovaných tří medailí v jednotlivých kategoriích, budou udělovány pouze dvě. Profesor Milana Hlavačka z Filozofické fakulty Univerzity

⁷¹ ROYAL COMMISSION 1851a, 343.

⁷² V ilustrovaném katalogu výstavy je vyobrazeno několik exponátů z harrachovské sklárny.

⁷³ HALADA/HLAVAČKA 2000, 26–28.

Karlovy se domnívá, že to byl čistě dobový usus a jako příklad udává, že i na prvních novodobých olympijských hrách se udělovaly jenom dvě medaile a to pouze těm, kteří se dostali do finále. Bronzové medaile byly udělovány dodatečně. Nicméně důvod mohl být i jiný. Dvě medaile mohly být udělovány z důvodu zvýšení kvality jednotlivých ocenění. Medaile [18] mohla být udělena pouze za vynikající originalitu. Toto uspořádání vzbudilo v evropských vystavovatelích, kteří byli zvyklí na obvyklé udělování zlatých, stříbrných a bronzových medailí, obrovský zmatek. Nicméně toto pravidlo platilo pro všechny země. Ocenění se udělovalo také v kategorii jednotlivců. Zde se medaile udělovaly bez ohledu na státní příslušnost vystavovatele, což bylo rozhodnutí přímo prince Alberta.⁷⁴

Jak již bylo zmíněno, velké zastoupení na výstavě měla Británie, respektive Anglie. To se projevilo i při udělování výstavních medailí. V podstatě ve všech výstavních třídách obdrželi domácí vystavovatelé 50–65% medailí. Za všechny odměněné průmyslníky uvedme Jamese Nasmytha z Manchesteru, který získal zlatou medaili za parní kladivo [19], Williama Fairbairna, Henryho Maudslaye a Jamese Watta z firmy Boulton and Watt ze Soho u Birminghamu, jakož i Josepha Whitwortha z Manchesteru, kteří svými mechanickými stroji a nástroji přispěli k prosazení strojařských norem a standardů. Oceněn byl také William Armstrong za konstrukci hydraulických jeřábů či Henry Bessemer. Mnoho medailí získal anglický textilní průmysl. Z německých vystavovatelů obdržely medaili manufaktury na porcelán v Míšni [20] a Nymphenburgu u Mnichova a dále berlínská telegrafní firma Siemens und Halske. Z vystavovatelů z USA byly oceněny například firmy Goodyear či Samuel Colt [21]. V průměru byl v Londýně vyznamenán každý pátý vystavovatel.⁷⁵

2.4. Světová výstava v Londýně v roce 1851 a její důsledky

O výstavu byl obrovský zájem. Vstupné se lišilo podle data navštívení. Za celodenní vstupenku [22] bylo možné zaplatit pouhý jeden šilink, ale také 3 guiney. Za půl roku ji navštívilo více než 6 milionů návštěvníků, což představovalo denní průměr asi 42 000

⁷⁴ HALTERN 1971, 212.

⁷⁵ HALADA/HLAVAČKA 2000, 26

lidí. V posledním týdnu navštívilo výstavu 100 000 návštěvníků denně. „*Great Exhibition*“ skončila i finančním úspěchem. Čistý zisk činil přes 186 000 liber. Prodejem Křišťálového paláce se celkový zisk z první světové výstavy zaokrouhlil na 200 000 liber.⁷⁶

Racionalismus výstavního pavilonu kontrastoval s přezdobeností exponátů v historizujících stylech s dominantním zastoupením druhého rokoka a neorenesance. S nadšením běžných návštěvníků nesouhlasilo velké množství kritiků, kteří různým způsobem reagovali na spojení eklektického historismu s průměrnou řemeslnou zručností, či strojní výrobou. Někteří kritizovali vkus výrobců a volali po nové slohové jednotě. Ke kritizujícím patřil i německý architekt a teoretik Gottfried Semper, který vyčítal, že při mnohých vystavených exponátech přebujelý ornament pohltí jejich užitkovou a funkční podstatu. I samotný londýnský Times psal o „*hříchu proti dobrému vkusu*“.⁷⁷

Nyní nastávala otázka, co s utrženými penězi. Princ Albert navrhl zakoupit pozemky o ploše 35 ha mezi Kensington Gardens a Cromwell Road. Za pomoci strážce pokladu, ministra financí, lorda Disraeliho, byl tento nákup uskutečněn. Na těchto pozemcích měl vzniknout a také o něco později vznikl, jakýsi „*Albertopolis*“ [23], univerzitní a vzdělávací městečko s množstvím muzeí, koncertních sálů, sídel vědeckých společností, kolejí a škol, což se dalo chápat jako opožděný hold zanícené víře, nadšení a podnikavosti prince Alberta. Jako první z těchto institucí se v Cromwell Road objevila šeredná utilitaristická budova z nachových cihel vystavěná v roce 1856 sirem Williamem Cubitem jako umělecká galerie a muzeum. Později byla částečně nahrazena a z části pohlcena budovou Museum of Manufactures, prvním umělecko–průmyslovým muzeem na světě. Zakládání muzeí bylo pro toto období příznačné (Viedeň 1863, Praha 1885). Roku 1899 bylo na počest královny Viktorie a jejího manžela prince Alberta

⁷⁶ HALADA/HLAVAČKA 2000, 29.

⁷⁷ www.korzar.sme.sk/c/4680125/prva-svetova-vystava-v-londyne-v-roku1851.html#ixzz44OM371n7, vyhledáno 21. 8. 2016.

přejmenováno na Victoria and Albert Museum⁷⁸ [24]. Prvním ředitelem muzea byl sir Henry Cole, spoluorganizátor Velké výstavy, který získal několik exponátů z této akce pro sbírky muzea. Původně obsahovala kolekce muzea sbírky umělecké i vědecké. Roku 1913 byly vědecké sbírky vyčleněny a vytvořily základ Science Museum. Od té doby plní muzeum roli jednoho z největších muzeí dekorativního umění.

Severně od V&A Museum v roce 1867, na místě Gore House, kde mívala svůj dvůr lady Blessingtonová s hrabětem D'Orsay, začala stavba Royal Albert Hall, obrovské cihlové kruhové budovy s kopulí ze skla a železa, připomínající budovu opery v Drážďanech a navržené architektem Francisem Fowkem, jehož dílo princ Albert nesmírně obdivoval. Naproti Albert Hall a četným institucím, jež se zrodily zásluhou princova idealismu, stojí pomník, tzv. Albert Memorial [25], věnovaný přímo Albertovi. Práce na něm začala v roce 1864 a skončila až o dvanáct let později; v roce 1882 byl označen za „*beze vší pochyby nejkrásnější pomníkový výtvar v Evropě*“. Sir George Gilbert Scott, jeho projektant, na něj utratil 120 000 liber a považoval ho za svoje „*nejvýznačnější dílo*.“ Napsal, že měl v plánu „*postavit jakési ciborium, chránící princovu sochu. Jeho hlavním rysem by byla jistá podoba se středověkými relikviáři. Tyto relikviáře jsou vlastně modely pomyslných budov, jaké ve skutečnosti nikdy nebyly postaveny; a já měl v plánu realizovat jednu z těchto imaginárních staveb i s jejími drahými kovy, intarziemi, smalty...*“ Dílo vrcholného řemeslnického umění z bílého italského mramoru, bronzu, tepaného železa, žuly, achátu, onyxu, jaspisu, chalcedonu a křišťálu bylo mnohokrát zavrženo jako hrubě vulgární, nemožně sentimentální a neomaleně eklektické. Trochu umírněněji, i když neméně pohrdavě, je deset let po architektově smrti jeden kritik nazval „*trapným stavitelským výkonem*“. Pod gotickou klenbou a ozdobnými věžičkami, stojí přes čtyři metry vysoká pseudogotická socha hluboce zamyšleného prince Alberta s šerpou podvazkového řádu i s podvazkem samým nad mohutným lýtkem levé bronzové nohy⁷⁹ od Johna Foleyho. Bronzový sedící

⁷⁸ Oficiálně je muzeum označováno jako Victoria and Albert Museum, the National Museum of Art and Design.

⁷⁹ HIBBERT 1998, 225–227.

princ Albert má o pravé koleno opřený výstavní katalog, který si přidržuje rukou s ukazováčkem založeným v listech.⁸⁰

Zbytek peněz byl uložen. Albertovo rozhodnutí se ukázalo jako velmi prozíravé. Královská výstavní komise⁸¹ totiž existuje dodnes za předsednictví prince Filipa, vévody z Edinburghu, manžela královny Alžběty, a spravuje roční úroky z nečekaného výstavního zisku z roku 1851. Celková suma fondu Velké výstavy činila v 90. letech 20. století více než 900 000 liber a úroky z ní dodnes pokrývají výdaje na stipendia a granty určené ke vzdělávání, vědeckému výzkumu a podpoře umění. Mezi osobami, jež byly výstavní komisí v minulosti podpořeny, najdeme jedenáct budoucích laureátů Nobelovy ceny a šest osob, které v době získání prostředků z fondu už jejími laureáty byly.⁸²

Po skončení namáhavé výstavní aktivity se churavějící princ Albert vrátil k plnění běžných povinností u dvora. Zemřel nečekaně v roce 1861 ve věku dvačtyřiceti let.

Světová výstava se dotkla i londýnské City. V té době vznikla Victoria Street, bulvár procházející napříč čtvrtí City of Westminster. Ze staveniště Křišťálového paláce byl přesunut Mramorový oblouk do tzv. Řečnického koutku Hyde Parku. Bylo dostavěno Trafalgar Square, prozatím ještě bez Landseerových lvů, kteří zde byli umístěni až v roce 1867. Největší stavební ruch panoval v okolí londýnských nádraží a ve čtvrtích Brompton a Kensington, která hraničí na západě s královským parkem. V Knightbridge Street nedaleko výstavního areálu si tehdy otevřel svůj první obchod s čajem a smíšeným zbožím i jistý Charles Harrod. V Londýně tehdy žilo 2 363 000 obyvatel, kteří zajišťovali slušný odbyt všech výrobků. Velká výstava byla podle mnoha očitých svědků také poslední vhodnou příležitostí anglické aristokracie, „*aby se ještě jednou ukázala před celou Evropou ve svém lesku*“.⁸³

Pro jiné ale byla Velká výstava roku 1851 oslavou vzestupu Spojeného království na světovém trhu, i když mnohé kontinentální exponáty, obzvláště ty německé, dávaly britským výrobcům důvod k zamyšlení svou pokročilou technologií. Tato výstava,

⁸⁰ Více informací na <http://www.royalparks.org.uk/parks/kensington-gardens/things-to-see-and-do/memorials,-fountains-and-statues/the-albert-memorial>.

⁸¹ Více informací na <https://www.royalcommission1851.org/>.

⁸² HALADA/HLAVAČKA 2000, 29.

⁸³ HALADA/HLAVAČKA 2000, 28–29.

kteřou podporoval královský dvůř, a organizovala aristokracie, odrážela britské odhodlání k ekonomickému pokroku a tím k liberalismu. Mezi lidmi vyvolala nadšení. Pro mnoho obyčejných lidí byla první příležitostí k návštěvě Londýna, po únavné, ale rozjařené cestě v jednom ze zvláštních vlaků, které přivázely zvědavce ze všech koutů země. Mohutné davy byly uspořádané a vyjadřovaly nadšení pro monarchii. Členové majetnějších vrstev si mohli gratulovat: nervózní, křehká atmosféra let čtyřicátých roztávala do klidnějšího tónu v letech padesátých a v šestém desetiletí přešla v tón zcela sebevědomý. Pouliční balada, která se prodávala na výstavě, zdůrazňovala podivuhodnou směs řemeslné sebejistoty, internacionalismu volného trhu a monarchistického šovinismu, která předznamenala mluvu valné části britského společenského života do konce století:

Ó zjista největším bohatstvím Anglie

Čestný a pracovitý dělník je...

Jak slavný to zjev

Vidět je po tisících přicházet,

Nehledíce na víru a původ

Se tu přátelsky zdraví.

Jako děti jednoho mocného Pána,

Kéž ten svazek nikdy nepomine.

Ať krví potřísněný meč válečný

Teď olivové ratolesti mísu místo uvolní.

Však slyšte! Hlas trubky zní,

*Viktorie přichází,
Ať se nám dlouho zachová,
Na to hlavně pozvedněme číš.
Srdci věřím každému, že mi odpoví,
Na to, co se teď pronést hotovím –
Vše dobré a hojnost jejím přátelům,
A nepřátelům její zmar.⁸⁴*

Velkolepá mezinárodní prezentace továrenských a řemeslných výrobků měla také obrovský vliv na rozvoj mnoha aspektů společnosti, včetně umění a návrhářství užitekových předmětů, mezinárodního obchodu, vztahů a turismu. Výstava se stala vlastně předvojem pro mnohé světové výstavy, které následovaly po ní v minulých dvou stech letech.⁸⁵

Kde se vzalo takové obrovské nadšení? Bylo to především ve snaze lidí poznat nové věci, získat nové vzdělání. Všichni chtěli informovat a všichni chtěli být informováni. Tento vzdělávací impuls byl připraven francouzskými encyklopedisty (Diderot, Voltaire, Rousseau). Ti ve svém díle „*Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel*“ usilovali o to, představit vědecký materiál v duchu té doby. Tím otevřeli dveře do 19. století.⁸⁶

⁸⁴ MORGAN 1999, 410–411.

⁸⁵ www.korzar.sme.sk/c/4680125/prva-svetova-vystava-v-londyne-v-roku1851.html#ixzz44OM371n7, vyhledáno 26. 7. 2016.

⁸⁶ PRIEBKE 1983, 16.

3. Koloniální expozice

Třetí kapitola vychází z toho, co se na výstavě představovalo. Přiblížíme si Indii jako koloniální zemi Velké Británie. Nejdříve se seznámíme s tím, jakým způsobem byly jednotlivé exponáty vybírány a poté si uděláme menší exkurz po výstavě a představíme si nejzajímavější a nejdůležitější produkty, které bylo v Indickém oddělení možné spatřit. Na závěr, jak už jsem avizovala v úvodu, srovnáme Indický a Čínský pavilon.

3.1. Indie

Jak již bylo zmíněno, téměř polovina exponátů pocházela z Británie, respektive z Anglie. Do tohoto Britského oddělení samozřejmě patřily i koloniální země Velké Británie, v jejichž čele nepochybně stojí Indie. Bohatství Východu bylo dlouho příslovečné a příspěvky, které byly zaslány z indických vlastnictví, si určitě zaslouží, aby byly připomenuty. Značná část byla zaslána Východoindickou společností, některé z nich byly vystaveny Jeho Výsostí a nemálo z nich byly dary nabídnuté pro tuto příležitost různými princí a jinými magnáty z Východu. Vystavované produkty v indickém pavilonu tvořily různé přírodní produkty, národní výrobky pro domácí užití, modely a udivující přehlídka nejbohatších šperků a luxusu.

Indie má velice rozmanitý povrch, je to pozoruhodná kolébka národů, které praktikovaly umění a kultivované vědy již v dávných dobách. Odtud byly rozšířeny na západ a možná i na východ. Některé kmeny dodnes ctí přírodní vědy, které díky své obratnosti dotáhly k dokonalosti. Když byl ale obchod ještě ve svých počátcích, zabýval se pouze vzácnými komoditami a surovinami, které mohly být využity. A právě kvůli tomu byla Indie tak trochu mimo veškeré dění. Přitom bez bavlny, tzv. „*rouna z tkaného vzduchu*“, by obchod téměř neexistoval. Bez různých druhů dřevin a květů by pravděpodobně nebylo vynalezeno ani barvivo na potisk látek. Kdyby indigoterra⁸⁷ nepocházela z Indie, indigo by se po ní nikdy nejmenovalo. A ani by nám to neukázalo důkaz obchodního styku mezi Indií a Egyptem – indigo můžeme najít na proužkách tkaniny na mumiiích. Řekové by nebyli schopni přidat cukr do medu, nebýt Indů, kteří

⁸⁷ Indigoterra (indigo = barva, terra = hlína, země, keramika).

pijí nápoj z čerstvé šťávy domorodé rostliny zvané saccharum.⁸⁸ Kromě toho vlastnila Indie obrovské množství živočišných, rostlinných, ale i minerálních látek. Byla dobře vybavená pro uměleckou výrobu všeho druhu; země byla často popisovaná jako „*schopná produkovat v rámci svých vlastních možností téměř všechny užitečné produkty pro polovinu zeměkoule*“.⁸⁹

Existují pouze dvě dostupné metody, pomocí kterých lze výrobce seznámit s existencí zahraničních produktů, které by mohly být užitečné v jeho podnikání; jednou z nich je shromáždit informace a uspořádat je podle nejvýznamnějších vlastností. Když jsou tyto informace nashromážděny, je pro kohokoliv poměrně snadné, aby ověřil, zda Indie nebo jakákoliv jiná země obsahuje veškeré užitečné či okrasné produkty, které by mohly být použity namísto těch již používaných a to mnohem levněji.⁹⁰

Ale i díky jednoduchému uspořádání je jasné, že výrobce bude projevovat o neznámé přírodní produkty s podivnými jmény malý zájem. Ledaže by měl možnost je vidět a osobně přezkoumat. Díky této metodě lze získat zájem veřejnosti a důvěru výrobce. Výstava byla tudíž užitečná nejen pro výrobce, ale i velice přínosná pro země, ve kterých se nacházelo velké množství neznámých výrobků, jež měly cenné vlastnosti a které by byly levně k dostání v případě, že by po nich vznikla poptávka.⁹¹

Jedněmi z produkováných materiálů bylo zlato a stříbro, to bylo požadováno především v kombinaci darů přírody s uměleckou tvorbou. Ale technické vynálezy zbavily Hinduisty mnoha výhod, které jim jejich postavení skýtalo, a měli ve velké míře zakázaný import do Velké Británie. Z tohoto důvodu jejich zahraniční obchod nepokročil tak, jak by se dalo předpokládat. Ale móda, která je zde vrtkáva jako vítr, naštěstí zachovala některé ze svých výrobků v původní dokonalosti.⁹² Díky tomu si Indie stále drží své viditelné místo.

Z výše uvedeného textu lze odhadnout povahu příspěvků, které pro První světovou výstavu 1851 byly z Indie získány. Byla proto i přijata vhodná opatření, aby mohlo být

⁸⁸ Saccharum = cukrová třtina.

⁸⁹ ROYAL COMMISSION 1851d, 857.

⁹⁰ ROYAL COMMISSION 1851d, 857.

⁹¹ ROYAL COMMISSION 1851d, 857.

⁹² ROYAL COMMISSION 1851d, 857.

bohatství země prozkoumáno. Ředitelství Východoindické společnosti bylo jedním z prvních veřejných orgánů, který se rozhodl podpořit výstavu průmyslu a kultury všech zemí.

Pánové Cole a Fuller ve své zprávě pro Jeho královskou Výsost prince Alberta uvedli, že: „*Předseda*⁹³ *srdečně přistoupil na návrh, stejně jako pan Melwill, pan Peacock a další úředníci z Indického domu, a poznamenal, že vzájemná spolupráce může mít velký význam jak pro Indii, tak pro jeho zemi.*“⁹⁴ Předseda krátce na to napsal: „*Mám tu čest Vám oznámit, že soud obdržel všechny příspěvky, jež jsem dříve navrhnul. Budou připraveni vyjádřit svou srdečnou spolupráci, plnit přání Jeho královské Výsosti prince Alberta a tudíž se pokusí získat z Indie takové množství exemplářů, jaké jen bude možné a přidat je do Velké světové výstavy, již je jeho královská výsost patronem.*“⁹⁵ Autor tohoto oznámení byl žádán, aby předložil své názory na to, jakým způsobem by mohla být sbírka vytvořena, stejně tak byl žádán, aby připravil seznamy předmětů a průmyslového spotřebního zboží, které by bylo vhodné z Indie zaslat. Času kvůli velké vzdálenosti mezi zeměmi nebylo nazbyt. Autor však sám sebe zaměstnal psaním těchto listin, od podzimu 1849 do 7. ledna 1850, kdy byly zaslány indické vládě.⁹⁶

Byla to příležitost pro vládu i zaměstnance využít celé své úsilí a informovat o indických surovinách. Mohla však také být zajímavá nejen z vědeckého, ale i obchodního hlediska a umění.

V katalogu ke Světové výstavě je jako příloha seznam o indických surovinách od Pana Taylora.⁹⁷ [26]. Zpráva i seznamy surovin byly otištěny v *Government Gazette* a překlady těchto dokumentů následně zaslány do Indie a rozdány mezi domorodé obyvatele. Samotná expedice do Indie, konaná za účelem získání exponátů, je datovaná na 22. února 1850. Pro tuto expedici bylo podstatné zajistit určitý stupeň jednotnosti a

⁹³ Později Sir A. Galloway.

⁹⁴ ROYAL COMMISSION 1851d, 858.

⁹⁵ ROYAL COMMISSION 1851d, 858.

⁹⁶ ROYAL COMMISSION 1851d, 858.

⁹⁷ Seznam surovin byl původně součástí knihy od Mr. Taylora „*Culture and Commerce of Cotton in India*“, vydané roku 1851.

tak bylo zřízeno množství podřízených výborů⁹⁸ v různých částech Indie. Ty spadaly pod ústřední výbory. Podřízené výbory, stejně jako ty ústřední byly vybaveny kopií zprávy Čestného dvora. Byly také poučeny o celkové expedici.⁹⁹

Jednotlivé výbory sepsaly zprávu podobnou té od pana Taylora, ve které se nacházel seznam předmětů, které byly podle jejich názoru vhodné na výstavě prezentovat. Seznamy připravené různými místními výbory, byly zaslány do ústředního výboru, kde byly předloženy k pečlivému přezkoumání a srovnání a poté začleněny do jednoho souhrnného seznamu, který byl předložen Indické vládě. Nakonec byly seznamy předány Nejvyšší vládě. Obsahovaly všechny návrhy a ukazovaly přibližné pořizovací náklady. Na základě toho mohla vláda určit konečný výrok ohledně tohoto podniku.¹⁰⁰

Indická vláda navíc povolila prominutí vývozního cla pro všechny předměty, které by na výstavu byly zaslány soukromě, na základě osvědčení generálního výboru. Ten také hradil veškeré pojistné výdaje týkající se těchto exponátů. Vláda také souhlasila s ústředním výborem Kalkaty, že je vhodné, aby bylo všeobecně známo, že jakýkoliv poplatek, který bude udělen výrobku na výstavě, bude věnován výboru, který daný předmět produkoval.¹⁰¹

Rozloha území, na nichž byly tyto operace prováděny a dokončeny v průběhu několika měsíců, s cílem poskytnout čas pro příjezd zboží po moři kolem Mysu Dobré naděje, sahá od Singapuru na jihu, přes Lahore na severu, Assani na východě a Adenu na západě.¹⁰²

Energie a účinnost s jakou vláda a řad místních plnila své úkoly, je evidentní na řadě objektů, jež se na výstavě v indickém pavilonu nacházely. Tím se dala získat dobrá představa o zvycích indického lidu, jakožto i o jejich vynalézavosti, zručnosti a chuti vyrábět.

⁹⁸ Do těchto podřízených nebo také místních výborů spadaly různé druhy tříd. Domorodci, ale i Evropané.

⁹⁹ ROYAL COMMISSION 1851d, 858.

¹⁰⁰ ROYAL COMMISSION 1851d, 858.

¹⁰¹ ROYAL COMMISSION 1851d, 858.

¹⁰² ROYAL COMMISSION 1851d, 858.

Jediným nedostatkem byla absence mnoha jmen, od kterých byla spousta výrobků zakoupena.¹⁰³

Ještě bych se na chvíli ráda vrátila k ústředním výborům. Těch bylo několik a každý měl svého prezidenta. Nejvýznamnější sídlily v Kalkatě (Singapur, Meerut, Dillí), Lahore (Pandžáb, Kašmír), Madrasu (Mysere, Malabar) a Bombaji (Aden, Poona, Belgaum). Bombajská vláda viděla celou událost jako možnost Evropanů seznámit se s výrobky z Indie, jež jsou v současné době málo známé. Věřila, že každý vědec, obchodník, umělec a výrobce, který bude pozván k návštěvě výstavy, bude přitahován nejen zvědavostí, ale i velkým zájmem o indické exponáty. Předměty ze všech těchto oblastí byly zaslány do Bombaje a poté odcestovaly přes Rudé a Středozemní moře do Southamptonu.

Nyní se již podíváme na samotnou expozici a některé konkrétní výrobky a předměty. Velkolepé křeslo [28], vyřezané ze slonoviny a bohatě vykládané zlatem, opěrka a sedačka pokrytá zeleným sametem, bylo jedním z hlavních objektů zájmů mezi poklady tohoto oddělení, které nemělo konkurenci. Bylo zasláno jako dar od Rajaha z Travancore a ke konci výstavy bylo užíváno jeho královskou výsostí princem Albertem, předsedou Královské komise. Dalším předmětem zájmu, který vzbudil zvědavost pozorovatelů, byl uzavřen ve skleněné vitríně se železnou konstrukcí uvnitř. Kvůli neobyčejné bohatosti a brilantnosti přitahoval všeobecnou pozornost. Předmět byl položen na konstrukci. Při bližším ohledání se ukázalo, že je to nádherný kabát Sikhského náčelníka [28], jenž nastavoval užaslým pohledům množství zlatých výšivek, které byly pokryté perlami, a který byl vykládaný nejdokonalejšími rubíny a smaragdy. Každá z epolet připevněných k této neobyčejné garderobě byla samostatně oceněna na 5 000 liber; ostatní části a ozdoby tohoto vojenského oděvu byly hodnoceny v širokém spektru. Všechno tohle plýtvání bohatstvím na pouhé části šatů, ještě k tomu vojenských, je zářným příkladem „zbytečného a směšného rozhazování“. Jakou cenu by měl nositel tohoto kabátu pro únosce, který by měl tolik štěstí, že by ho zajmul s kabátem v ceně celého království na jeho zádech. Salonek královny Viktorie s celou

¹⁰³ ROYAL COMMISSION 1851d, 859.

přehlídkou dvorních dam a čekajících lordů by mohl být zařízen jen z ceny tohoto jednoho kabátu. Tato záliba v nevkusné dekoraci je jakýmsi důkazem barbarského stavu společnosti.¹⁰⁴

Jen o něco málo dále se nacházel velký Koh-i-Noor [13], uvězněn jako lupič ve své vlastní železné kleci, který získával obdiv, jakému nebylo rovno. Dále stojí za zmínku pár „*moorchals*“ neboli emblémů důstojnosti, používaných pouze několika indickými mocnáři, když byli v přítomnosti guvernéra. Tyto emblémy se skládaly z dutých obalů, asi dva a půl stopy na délku a šest palců na šířku v horní části, zužující se do rukojeti o dvou palcích na šířku. Celek byl tvořen z kousků čistého zlata a spojen dohromady obdivuhodným způsobem zlatou nití.¹⁰⁵

Mnoho očí ulpělo i na knížecím opasku ze zlata, jenž byl vykládaný devatenácti smaragdy a lemován diamanty, a páru spon, které byly dekorovány obrovskými rubíny. V porovnání s nimi by největší rubín ve vlastnictví nejslavnějšího zlatníka vypadal naprosto bezvýznamně. V těsné blízkosti se nacházel slavný Lahore diamant, zvaný Durria-i-Noor [14, 29] neboli „*Moře světla*“ a znamenitý náhrdelník obsahující 240 orientálních perel. Na výstavě bylo značné množství rozmanitých cenných předmětů – vázy, poháry, misky, šperkownice, brilianty všeho druhu. Předměty byly vystaveny na každé straně.

Je třeba se také zmínit o vzorcích indické velkoleposti v podobě trúnů, baldachýnů, sedel pro slony pro státní příležitosti, které všechny cestovaly přes poušť na své cestě na Světovou výstavu a byly představeny jeho Výsostí Nawabem Nizamem z Bengalu, jehož musím, jako velkého přispěvatele, zmínit.

Předci Jeho Výsosti Nawaba vládli několik staletí jako nezávislí vládcí nad kraji Bengál, Behar a Orissa. Jejich sídlem, alespoň po většinu času před Britským dobytím Indie, bylo město Moorshedabad, které leželo na březích Hooghly, asi 150 mil severně od Kalkaty. Rozkládalo se na perfektně rovném místě a nemělo žádné opevnění. Jeho ulice byly úzké, nepravidelné a špinavé a domy většinou jen jedno poschodí vysoké a

¹⁰⁴ TALLIS 1852a, 32.

¹⁰⁵ TALLIS 1852a, 32.

chudého vzhledu. Většina těchto domů byla postavena z hlíny a posekané trávy a pokryté byly sušenou trávou; nazývali se „*kutcha*“; jiné byly postaveny z bláta a cihel – druh zednictví stylu „*pukka kutcha*“ - zatímco jiné, zvané „*pukka*“, byly celé z cihel. Město obsahovalo mnoho zvláštních starých mešit, ale jediné veřejné budovy o nějaké velikosti a architektonické kráse, byly Emaumhara, neboli Domy Páně, k jejichž konstrukci přispěla britská vláda částkou 15 000 liber a nový palác pro zesnulého Nawaba. Později jmenovaná byla prostorná budova v dórském stylu. Byla vztyčena pod dohledem generála Duncana Maeleoda, v ceně 66 000 liber. Její velký model stojí v Hampton Court Palace, kde okupuje jeden z největších pokojů. Populace byla odhadována na asi 150 000, většina z toho byla zaměstnána pěstováním rýže a indiga a různými stadii zpracování hedvábí. Nespočet továren a filiálek, Messr, Layall a Messr, a Watsons byly ty nejrozsáhlejší, zaměstnávají tisíce zaměstnanců denně spřádáním hedvábí. Moorshedaba byla také důležitým trhem pro bavlnu, na níž mnoho z domorodých obchodníků velmi zbohatlo.¹⁰⁶

Zesnulý Nawab, který zemřel v roce 1837 nebo 1838, byl poslední osobou, které byl udělen Guelfský rytířský řád. Jeho následovník Nawab měl syna s každou ze svých tří žen, se kterými žil ve svém harému, asi čtvrt míle od nového paláce, který se používal jen při „*darbar*“, neboli ranních audiencích. Těch sedm bylo nebo osm ročně. Při takových příležitostech byl většinou přinesen v nosítkách, která byla nesena osmi muži, nebo v sedle na slonovi se zástěnou, podobném tomu, které bylo darováno Jeho královské Výsosti, a byl pěšky doprovázen významnými osobnostmi jeho domácnosti a následován dlouhým sledem osob, na slonech, velbloudech, koních. Všechno bylo samozřejmě krásně vyzdobeno. Ti, kteří viděli bohatě zdobené sloní dečky na výstavě, si mohou udělat alespoň nějakou představu o velkoleposti této podívané, představované padesáti plně vyzdobenými slony, následované asi stejným počtem velbloudů a podobným počtem koní, s obdobně nádhernou výzdobou. Domorodí, kteří *darbar* navštěvovali, zanechali své boty při vstupu do audienční haly, a se zahalenou hlavou, podle východních zvyků, postupovali se sérií orientálních pozdravů k Jeho Výsosti,

¹⁰⁶ TALLIS 1852a, 32–33

který byl obklopen návštěvníky a strážemi, a na jehož levici, čestném místě na východě, seděl guvernérův zástupce. Ti ho potom obdarovali „*mohurem*“, zlatou mincí (v ceně 1 libry a 12 šterlinků). Pokud se osoba, jež zlatou minci nabízela, těšila jeho přízni, přijala tuto minci, a kápala několik kapek oleje z růží na jeho kapesník. Po tomto obřadu bylo zvykem odcouvat s opakováním série orientálních pozdravů. Kromě respektu a oddanosti, které Nizam vzbuzoval díky jeho osobním vlastnostem, byl také držen ve vší vážnosti jako hlava koncilu Sheahů, ke kterým bylo v nižším Bengálu velmi vzhlíženo.¹⁰⁷

Nyní se představím další z dvorů a divizí patřících do východoindické kolonie; a i zde byly udivující příklady státu a bohatství – nádherné gauče, královské postele s bohatě vyšívanými závěsy [32]; mramorové desky a vyřezávaný nábytek ze dřeva i slonoviny; společně s velkou škálou ornamentů; ovoce a květiny z vosku [27]; vyřezávané krabičky a ornamenty ze santalového dřeva z Mangalore; reliéfní papír a iluminované písemnosti, zaslané králem z Oude; dohromady s velkým množstvím manuálně vyrobených předmětů, dokládající obdivuhodnou přesnost a trpělivost dělníků. Nejvýraznější expozicí v této kolekci byl kompletně vybavený byt ve stylu indického paláce, ve kterém bylo realizováno vše, co Arabské noci a další romance detailně popisovaly, s respektem k jejich nádhernému a drahému luxusu. Kolem tohoto pokoje bylo uspořádáno množství figur zobrazující různé obchodníky a kasty, dohromady s bohatým přehledem šátků, koberců, deček atd. Také různé objekty přírodního původu z různých částí rozlehlého Indického císařství byly rozmístěny kolem této zajímavé části.¹⁰⁸

K vidění byly také nádherné výtvary vyřezané ze slonoviny, jeden zobrazující průvod domorodého Indického prince, jiný státní bárku s jejími agilními veslaři. Zároveň s tím mohly být nalezeny důkazy jejich pozornosti k venkovské ekonomice v mnoha zajímavých modelech zemědělských nástrojů a doplňků, které vypadaly, že jsou přesně stejného tvaru a popisu jako ty, které se používaly mezi starobylými Egyptany, jak je zřejmé z maleb a manuskriptů, které se dochovaly. Vystaveny byly

¹⁰⁷ TALLIS 1852a, 33.

¹⁰⁸ TALLIS 1852a, 33.

také hydraulické stroje, na kterých velice závisí tropické zemědělství, s velmi rozličnou a jedinečnou konstrukcí. Byl také znázorněn postup zpracování cukru a proces to byl velice krutý – dva rýhované dřevěné válce, postavené proti sobě, byly otáčeny dvěma muži s ostny na rukách, zatímco dva nebo tři kusy cukrové třtiny byly vhozeny mezi ně; tento nedokonalý způsob sloužil k extrakci jen malého množství šťávy.

V jednom z výklenků východoindického oddělení byly pulty na obou stranách zcela okupovány skvostnou sbírkou zbraní a vojenského vybavení [29], obsahující velkolepé perkusnice, vykládané stříbrem nebo zlatem, zbraně podobné mušketám, používané Sikhy; a mosazné otočné čepy, používané Malajskými válečníky, s minomety z Lahore a kanóny z Mysore, meče, šavle a kopí, všech tvarů a druhů – vše nádherné a lesknoucí se, a ostré zbraně – používané Scindy a Sikhy, Mahratty a Burmesany; některé s čepelemi z tmavé, jiné ze světlé oceli, vykládané zlatem; některé s rukojeťmi obepnutými perlami, nebo skvostně smaltované, nebo jinak překrásně vyzdobené. Nebyly to jen zbraně moderního válečnictví, které zde byly, ale i ty, které znázorňovaly středověkou historii Indie a které mohly být nošeny rytířstvem Indie vedle zářivých válečníků jako Nadir Shah nebo Genghis Khan. Zde byly k vidění zbrojnice jak Tippooů tak Tamerlaneů. Zde visel třpytící se scimitar a zužující se dřevce. Zde byly k nalezení malé kulaté štíty vhodné pro války v dřívějších dobách; a také tady byly vystaveny pěkné kroužkové košile, skoro tak ohebné a lehké a přiléhajícího tvaru jako krásné kabátce z plátna nebo hedvábí podobného tvaru, vystavené přes uličku v oddělení naproti, připomínající jedno z kroužkových brnění starobylého normanského rytířství. Zde byly opět luky a šípy, a oštěpy (také připomínající britskou vojenskou historii) poskládané vkusně do kruhu, představující přehlídku ostře vypadajících hrotů. Podobně zde byla bojová sekera – nádherně vykládaná – a skvostný komplet ocelového brnění vykládaný zlatem, společně se štítem z jelení kůže, průhlednými a se smaltovanými okraji. A konečně, zde byly některé zvláštní vzorky nejvražednějšího charakteru: jako štít, se zlatými hroty, každý hrot skrývající pistoli; dvojitý meč, který bylo možné dle libosti rozložit na dvě podélné nebo postranní sekce, každá představující kompletní zbraň; a divné kuželovité čepice, mající kolem sebe mosazné disky s ostrými okraji, vrhanými velmi obratně a nebezpečně některými kmeny jako ofenzivní zbraň –

malé nože a dýky velmi zajímavě připevněné kolem dokola, dávající celku ponurý vzhled.¹⁰⁹

V tomto oddělení bylo vystaveno také mnoho druhů luků, nejstarší ze zbraní, některé neobyčejné délky, a velmi primitivní v porovnání s více moderními exempláři; jiné byly krátké, vyřezávané a zvláště vyzdobené, pravděpodobně pravý Scythianský luk, který byl po mnoho let používán mezi asijskými kmeny, luk jedinečné konstrukce, získávající svou velkou elasticitu ze zvířecích šlach připevněných těsně na dřevo.¹¹⁰

Je třeba zmínit jeden z nejzajímavějších exponátů výstavy vůbec – Koh–i–Noor. A aby bylo učiněno cti za dost, mělo by být poskytnuto pár podrobností o jeho historii.

„Koh–i–Noor je jeden z nejcennějších diamantů na celé zeměkouli; jen dva další jsou pravděpodobně větší hodnoty – Takzvaný ruský „*cullinan*“¹¹¹ odhadován na asi 1 800 000 liber a jeden patřící Portugalsku, neopracován, ale i tak pravděpodobně ještě větší hodnoty. Koh–i–Noor byl nicméně již dlouho oslavován jak v Asii, tak v Evropě a získává si respekt pro svou tradičnost, stejně jako historickou slávu. Hinduistické legendy datují jeho existenci nějakých 4–5 tisíc let a zmínka o něm je i v jednom velmi starém hrdinském eposu zvaném Mahabarat, což je okolnost, která nám dává důvod předpokládat, že je to asi nejstarší drahokam, který se dochoval do moderní doby. V eposu se píše, že byl objeven v dolech na jihu Indie, a že byl nošen Karnou, králem Angy, který byl zabit ve velké indické válce, o níž si na základě jistých podkladů vytušit, že se udála v roce 3001 př. n. l., tedy skoro před 5000 lety. Následuje dlouhé ticho, co se týče zmínek o tomto klenotu, který není nikde zmíněn až do roku 56 př. n. l., kdy je uváděno, že byl majetkem Rajaha z Nijayin, od kterého tento kámen přešel k Rajahům z Malwy, a byl jimi vlastněn až do doby, kdy je Mohamedáni svrhli a odnesli tento cenný drahokam společně s další kořistí nevyčísitelné hodnoty z podrobeného území. Když přišla řada na Mohamedány, byli nuceni ohnout své krky nebojácným vetřelcům, protože na začátku 14. století byli přinuceni vzdát se

¹⁰⁹ TALLIS 1852a, 33–34.

¹¹⁰ TALLIS 1852a, 34.

¹¹¹ Orlov nebo Velký Mogul byl nalezen roku 1680, nejlepší indický diamant je součástí státního pokladu Ruské federace. Dříve zdobil ruské carské žezlo.

vybojovaných území. Vzácný drahokam a veškerá kořist připadla vítězným armádám Ala-Adina, sultána z Dillí, v jehož dynastii drahokam zůstal po velmi dlouhou dobu.¹¹²

Moderní historie tohoto cenného kamene začala asi před dvěma sty lety, kdy jeden významný francouzský poutník, zběhlý v pověstech o drahokamech, navštívil Indii se zájmem obchodovat v této oblasti a byl mile přijat na dvoře v Dillí, kde mu bylo dovoleno prozkoumat královské drahokamy, a poznatky, jenž udal o jednom z drahokamů, který dalece předčil všechny ostatní jak ve velikosti tak kráse, potvrzuje domněnku, že diamant který popisuje, byl skutečně velký Koh-i-Noor. Dále jej můžeme sledovat ve vlastnictví Babera, mogulského císaře, který jej nabyt právem dobyvatele a dále pak ve vládnoucí rodině Kabulu. Nadir Shah, při jeho okupaci Dillí v roce 1739, dohlédl na to, že byla zabavena císařská truhlice, a také donutil svého poraženého nepřítele, Mohammeda Shaha, který nosil tento cenný kámen v čele své pokrývky hlavy, k výměně turbanů, předstírajíc, že je to na znamení přátelství a dobré vůle. Bylo to v době, kdy obdržel jméno Koh-i-Noor. Po Nadirově smrti, se věří, že Ahmed Shah, zakladatel dynastie Abdali, přinutil mladého syna Nadira Shaha, aby mu diamant ukázal, a poté si jej nechal, protože mladík neměl žádné prostředky, kterými by si vynutil jeho navrácení. Další historie tohoto diamantu je prostá jakýchkoliv pochyb a tajemství; přešel na následníky Ahmeda Shaha, a když byl pan Elphinstone v Peshawuru, viděl jej na ruce Shaha Shoojee obklopený smaragdy. Osudy války donutili nešťastného Shaha vyhledat útočiště u Runjeet Singha, který jej zrádně uvěznil, především kvůli jeho neodbytnosti, v roce 1813, vzal mu jeho diamant, a obdaroval ukřivděného monarchu ubohou sumou jako domnělou kompenzaci. Takže nakonec největším nedostatkem tohoto diamantu je fakt, že bývá nabýván nedůstojně.¹¹³

Ale zpět k historii. Zrádný Runjeet, na základě principu, že „*kradené vody jsou sladké*“ vystavoval při všech příležitostech a s velkým uspokojením jeho nečistě nabytý drahokam, který nosil jako náramek při státních příležitostech. Až smrt, která vyrovnává všechny rozdíly, mu pohrozila ztrátou jeho kradeného drahokamu. Kolem

¹¹² TALLIS 1852a, 35.

¹¹³ TALLIS 1852a, 35–36.

něj totiž byli nepřející hinduističtí jezuité, kteří usilovali o to ho přesvědčit, že by mohl utišit své svědomí odkázáním drahokamu velkému indickému bohu Juggernautovi. Nemocný vladař vypadal tímto nápadem překvapen, nicméně jeho stav byl tak vážný, že nemohl artikulovat a mohl pouze vyjádřit svůj souhlas pokýváním hlavou. Jelikož ale nemohl poskytnout žádnou další záruku ve prospěch ponurého idolu, královi následníci rychle uchopili, co získali. S běžným rychlým přechodem majetku v těchto zemích, se stal drahokam majetkem Rhurreuka a Shu Singa; a po vraždě druhého, což byla častá záležitost mezi indickými princí, zůstal drahokam v pokladnici v Lahore, dokud nedošlo k anexi Pandžábu britskou vládou, kdy Východoindická společnost uspěla v získání drahokamu na základě žádosti, že by bylo správné a vhodné zabavit všechn majetek státu jako část platby dluhu, který byl připsán vládě v Lahore a také jako platba za válečné výdaje. Poté bylo dohodnuto, že Koh-i-Noor, tím že to byl státní drahokam a nebyl snadno převoditelný na peníze, by měl být přednesen královně Viktorii, a tak se také stalo.¹¹⁴ Ta nechala kámen přebrousit, čímž se o téměř 80 karátů zmenšil, ale získal na kráse. Přebroušení stálo královnu několik tisíc liber. V Anglii se k drahokamu vytvořila pověst, že když bude kámen nosit mužský vládce, bude Indie pro britské impérium ztracena. Proto královna Viktorie předala Koh-i-Noor Alexandře Dánské, ženě svého nástupce Eduarda VII. Roku 1936 jej královna Alžběta¹¹⁵ dala vsadit do královské koruny a dodnes je střežen v londýnském Toweru s ostatními britskými korunovačními klenoty.

Je úžasné kolik nádherných a zajímavých exponátů Indie pro Světovou výstavu poskytla. Nad krásou a okázalostí pavilonu se určitě pozastavil ne jeden návštěvník. Nejlépe to lze ukázat na jiné zemi, jejíž pavilon bylo na výstavě možné navštívit – Číně.

John Tallis ve své knize o londýnské výstavě píše: „*Ačkoliv Čína vystavovala jen velmi málo exponátů, pozoruhodné byly všechny.*“¹¹⁶ S tím se samozřejmě nedá jinak než souhlasit, ale ani tak nedosahovala čínská expozice takového věhlasu jako ta indická.

¹¹⁴ TALLIS 1852a, 36.

¹¹⁵ Její Veličenstvo královna Alžběta, královna matka; byla poslední indickou císařovnou.

¹¹⁶ TALLIS 1852d, 166.

Už jen samotný způsob, jakým byly předměty a nejrůznější suroviny na výstavu vybírány. V Indii, jak už bylo zmíněno, vznikaly výbory a podrobné výzkumy. Byly sepisovány nejrůznější seznamy toho, co by bylo vhodné vystavit. Výstava také hostila bohatou indickou delegaci Naopak sbírka čínské produkce a výroby čítala pouze příspěvky asi čtyřiceti vystavovatelů. Proč se na výstavu v Londýně dostalo tak málo exponátů? Důvodem byla První čínsko–britská opiová válka. Ta probíhala v letech 1839–1842. Byl to konflikt mezi Čínou a Velkou Británií, který předvedl převahu Britů nad čínským vojskem a vedl k neoblíbenosti Západu v Číně. Zboží, které se vyváželo z Číny do Velké Británie, bylo pro Evropany velice lukrativní. Hledalo se tedy něco, co by mohlo být importováno nazpět do Číny. Číňané chtěli, aby bylo do země dováženo stříbro, to ale Britové odmítli s tím, že stříbro mají pouze v podobě mincí a to by mohlo negativně ovlivnit čínské hospodářství. Další možnost tak byla, že by Britové mohli dovážet do Číny opium vyráběné v Indii. A tak v letech 1821–1837 byl zaznamenán téměř pětinasobný nárůst dovozu opia. Číňané však chtěli obchod ukončit, neboť opium negativně působilo na zdraví obyvatelstva. Opiové sklady tak byly zničeny během roku 1839. Záminkou pro tento válečný konflikt bylo, že dva britští námořníci zavraždili v přístavu Guangzhou čínského muže. Souzeni byli u britského soudu. Číňané požadovali jejich vydání do rukou čínské spravedlnosti, ale Britové to odmítli, a tak byli následně z Číny vyhnáni. Začali se tedy připravovat na válečný konflikt, který začal roku 1839, když dvě britské lodě porazili v Hong Kongu 29 čínských lodí. V dalším roce Britové získali pevnost Bogve při ústí Perlové řeky, což byla spojovací vodní cesta mezi Kantonem a Hong Kongem. Následně byli Číňané poraženi u města Nighpo. V polovině roku 1842 rovněž Britové vítězí u řeky Yangtze a zabírají Shanghai. Válka končí téhož roku tzv. „*Smlouvou Nanking*“ podle níž, byl Číně povolen volný obchod a Hong Kong připadl Britům. Navíc smlouva dávala Číně povinnost platit válečné reparace.¹¹⁷ Náměstkyně ředitele Asijské expozice V&A Museum, paní Jacksonová, k celé situaci uvedla: *"Výkonný výbor Světové výstavy napsal dopis vládě dynastie Qing a vyzval ji, aby vyslala na Světovou výstavu delegaci. Ale v té době čínsko–britské vztahy*

¹¹⁷ <http://absolventi.gymcheb.cz/2009/adkral/www/valky.html>, vyhledáno 20. 3. 2017.

procházely složitým obdobím. Protože první Světová výstava se konala krátce po První čínsko-britské opiové válce, Čína nevyhlásila oficiální delegaci. Ale výkonný výbor výstavy si velmi přál, aby byly čínské exponáty na veletrhu. A tak londýnský obchodník, jménem William Hewitt, provedl výběr čínského zboží. Kromě toho, britský úředník Radford Aucock, odpovědný za pomoc některých čínských podnikatelů, doručil čínské exponáty na výstavu v Londýně. Takže na prvním EXPO v Čínském pavilonu bylo možné vidět obraz té doby."¹¹⁸

Čínský pavilon zahrnoval předměty všeho druhu, patřící do různých tříd. Největší pozornost byla věnována surovinám používaným při výrobě porcelánu a produktům živočišné a rostlinné výroby—konopí, bavlně, hedvábí aj. Dále byly představeny např. chemické přípravky, jako jsou arsen nebo síran železnatý. Z toho lze usuzovat, že obyvatelé Číny měli již tehdy bohaté znalosti z chemie. K dalším vystaveným předmětům patřily různé odrůdy čajů a barviv. Mezi nejvíce charakteristické čínské výrobky patří bezesporu porcelánové vázy, džbány a další nádoby tohoto typu. Všechny s nádhernými vzory.¹¹⁹ Z výčtu těchto exponátů si lze udělat obrázek, jak mohla čínská expozice vypadat. Oproti indické, která obsahovala předměty ze všech odvětví, na která si návštěvník vzpomněl (zbraně, textil, církevní vybavení, šperky, minerály,...) představovala ta čínská především přírodní produkty a řemeslnou práci. Zajímavostí je, že z nařízení, které zakazovalo japonským občanům vycestovat do zahraničí, bylo v Čínském pavilonu možné shlédnout právě i malý počet zboží z Japonska.

¹¹⁸ <http://czech.cri.cn/321/2010/04/29/1s109872.htm>, vyhledáno 20. 3. 2017.

¹¹⁹ ROYAL COMMISSION 1851e, 1418.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala jednou z nejdůležitějších událostí devatenáctého století – První velkou světovou výstavou v Londýně. Výstavu jsem se snažila představit z obecného hlediska a poté ji analyzovat na konkrétní vystavující zemi – Indii. Indie je pozoruhodná země s úžasnou historií a kulturou a její pavilon patřil k tomu nejzajímavějšímu, co lze na výstavě spatřit. Proto si mou pozornost získala právě ona.

Pořádání Světové výstavy byl nelehký úkol, princ Albert se ho však zhostil se ctí. Tato událost byla důležitá nejen pro Spojené království, ale i celý svět. Lidstvo se poté začalo vyvíjet a zdokonalovat mnohem rychleji. Jen těžko lze odhadnout, zda by se v dnešní době světové výstavy konaly, nebýt tehdy princových vysokých ambicí.

Věřím, že práce by mohla být přínosem všem, kteří by se o První světové výstavě chtěli dozvědět podrobnější informace.

Já osobně jsem si při psaní práce zdokonalila anglický jazyk a prohloubila znalosti o historii Velké Británie.

Jsem velice ráda, že mi bylo umožněno studovat v National Art Library a komunikovat s odborníky a lidmi, kteří ví o Světové výstavě nejvíc.

Do budoucna bych práci chtěla rozšířit a zabývat se vznikem a historií Victoria and Albert Museum.

Seznam použitých zkratk

V&A Museum = Victoria and Albert Museum

USA = Spojené státy americké

BIE = Mezinárodní úřad pro výstavnictví

ha = hektar

atd. = a tak dále

např. = například

tzv. = takzvané

Obrazová příloha

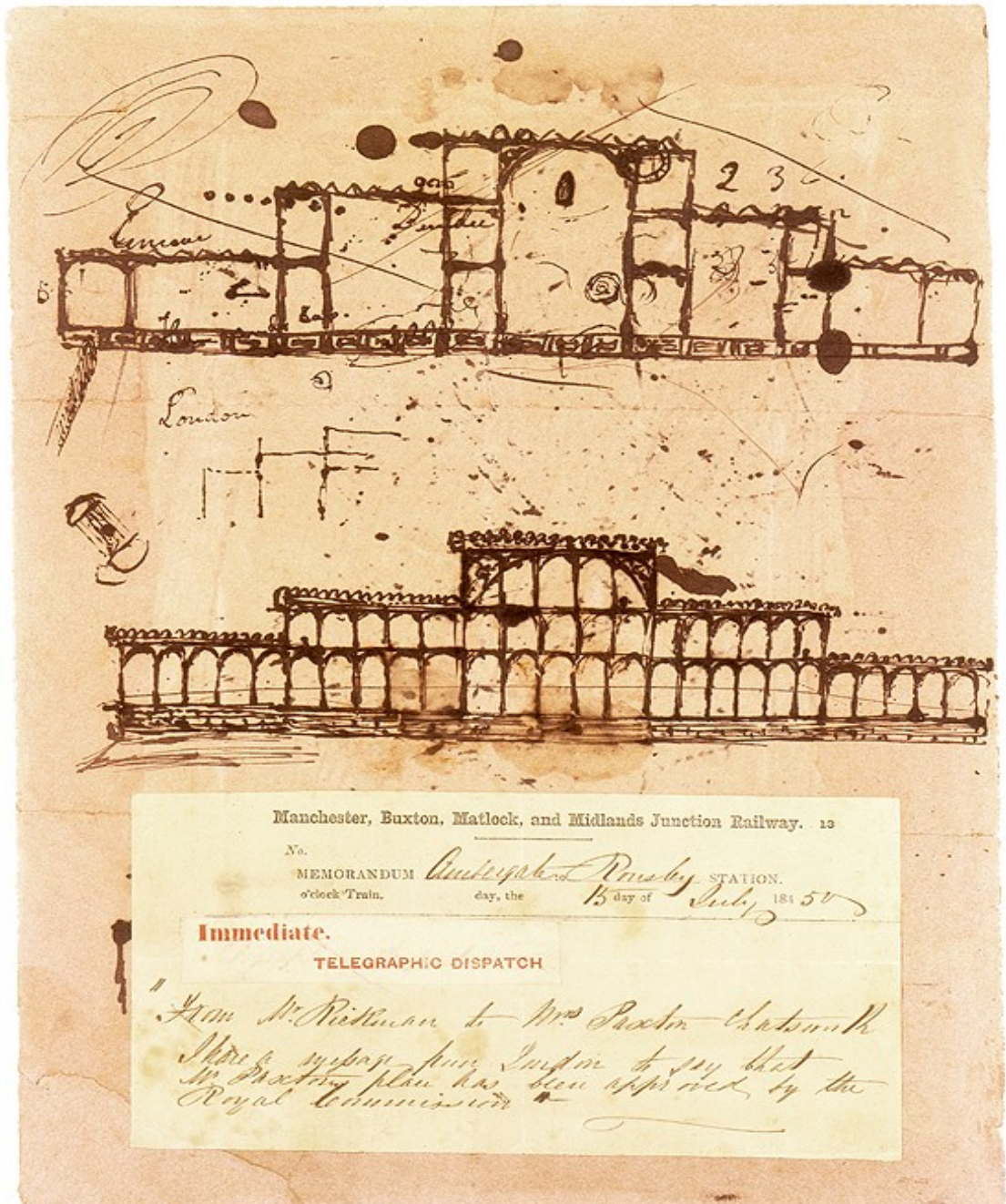
1. Mladá královna Viktorie

2. Princ Albert Sasko–Kobursko–Gothajský

3. Sir Joseph Paxton

4. První návrh výstavní budovy Josepha Paxtona

5. Křišťálový palác v Hyde Parku pro Velkou světovou výstavu 1851

6. Vstupní hala hlavního vchodu

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

The World Copyright of all the Editorial Matter, both Illustrations and Letterpress, is Strictly Reserved in Great Britain, the British Dominions and Colonies, Europe, and the United States of America.

SATURDAY, DECEMBER 5, 1936.

THE DESTRUCTION OF ONE OF THE WORLD'S LANDMARKS: THE DRAMA OF THE CRYSTAL PALACE FIRE AT ITS HEIGHT—WATER JETS PLAYING NEAR THE SOUTH TOWER, WHICH THREATENED TO COLLAPSE.

The Crystal Palace on Sydenham Hill, a landmark famous not only to Londoners but throughout the world, was destroyed by fire on the night of November 30. Only the two great towers, 282 ft. high, one at each end, were eventually left standing above the ruins of the huge structure, which covered 25 acres.

The fire broke out about 8 p.m. and spread with astonishing rapidity. Some 500 firemen were engaged, with over ninety fire-fighting appliances—a record for a London fire. At one time it was feared the South Tower might collapse into streets crowded with spectators. Further photographs appear on later pages.

7. The Illustrated London News – požár Křišťálového paláce v Sydenhamu

8. Oddělení textilu

9. Oddělení kůže a kožešin

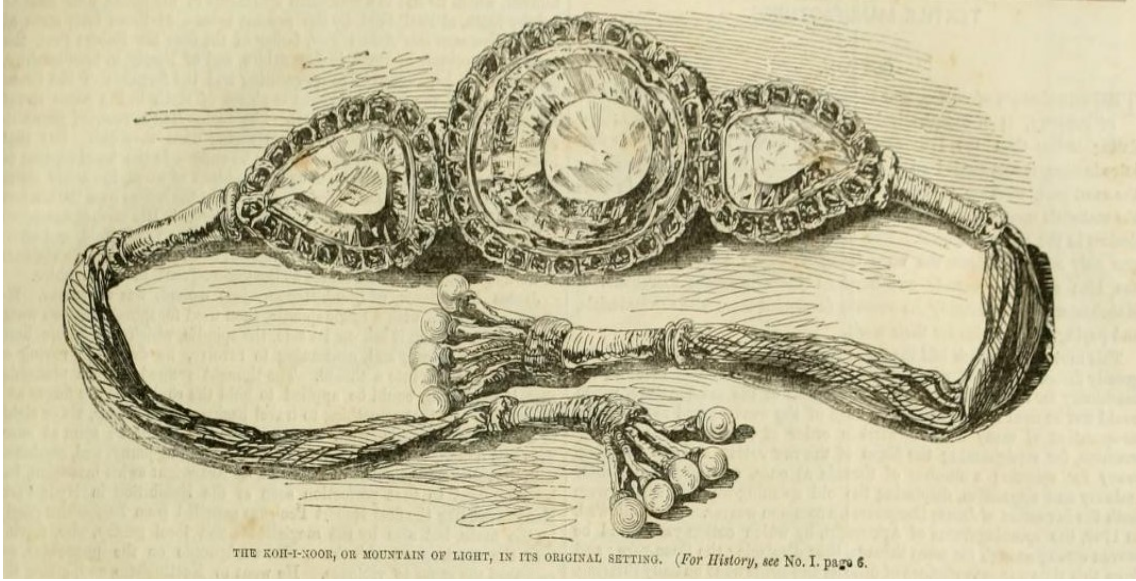
10. Oddělení církevního vybavení

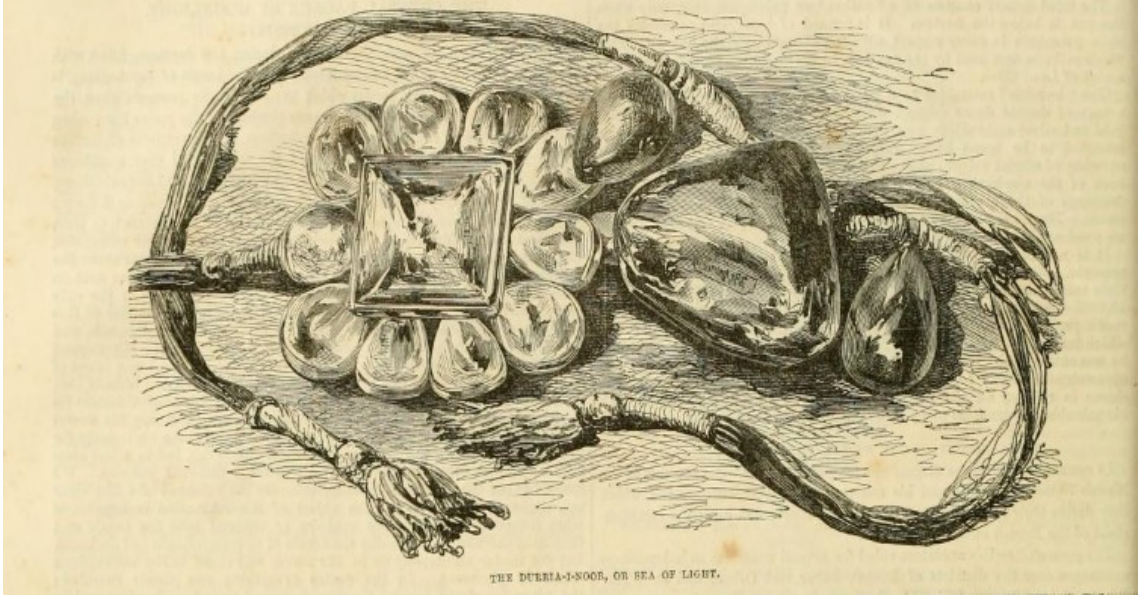
11. Minerály

12. Exponáty harrachovské sklárny a rafinérie Wilhelma Hofmanna

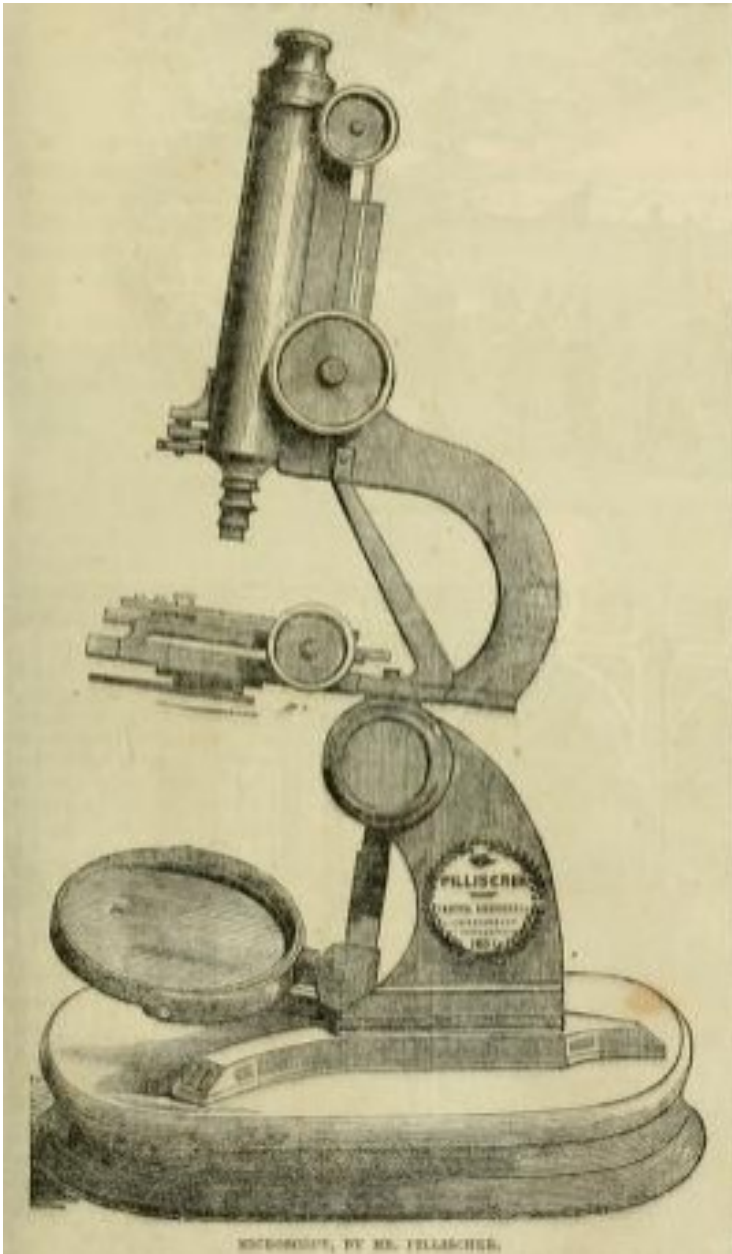
13. Koh-i-Noor

14. Durria-i-Noor

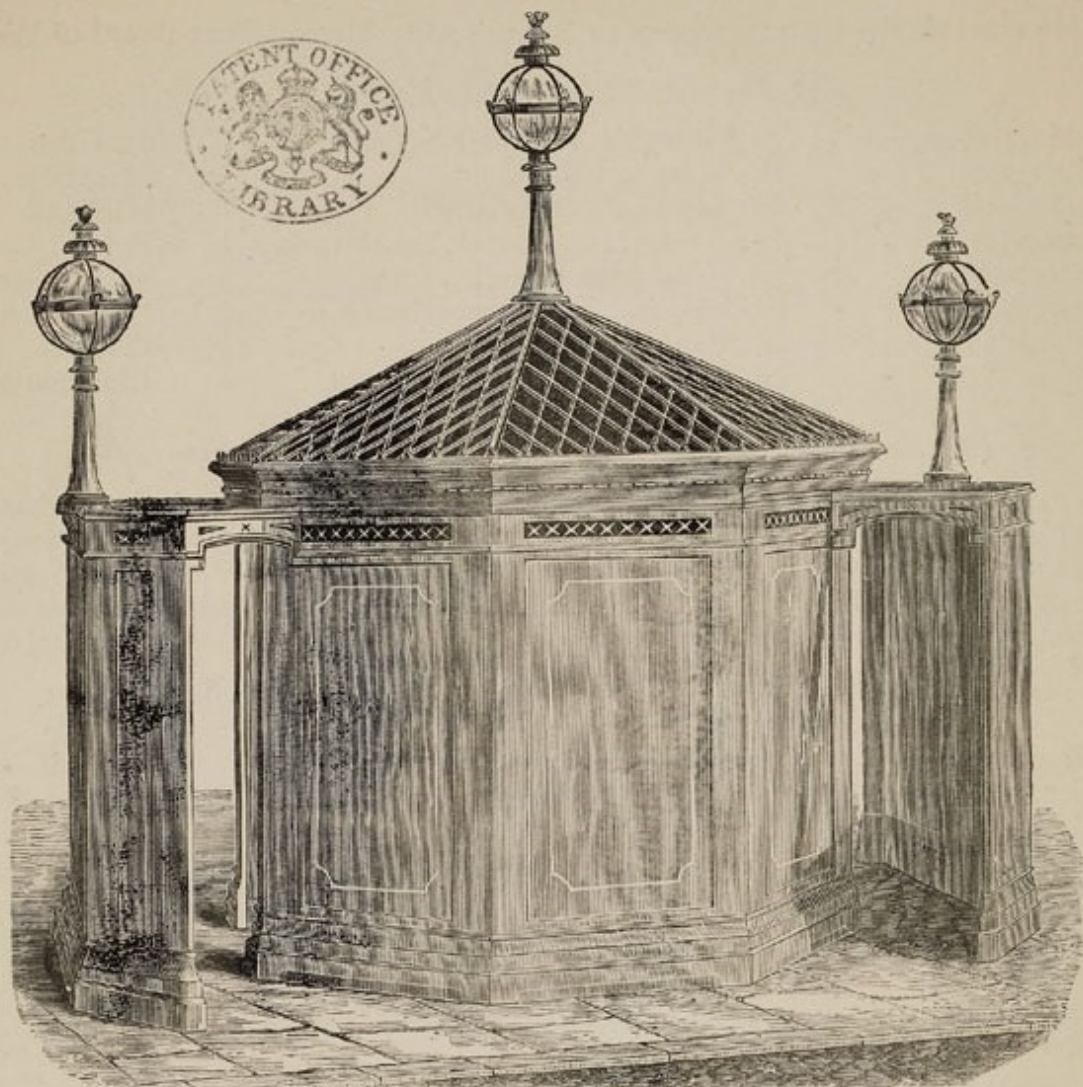

15. Oddělení strojů

16. Mikroskop Moritze Pillischera

JENNINGS' PUBLIC URINALS.

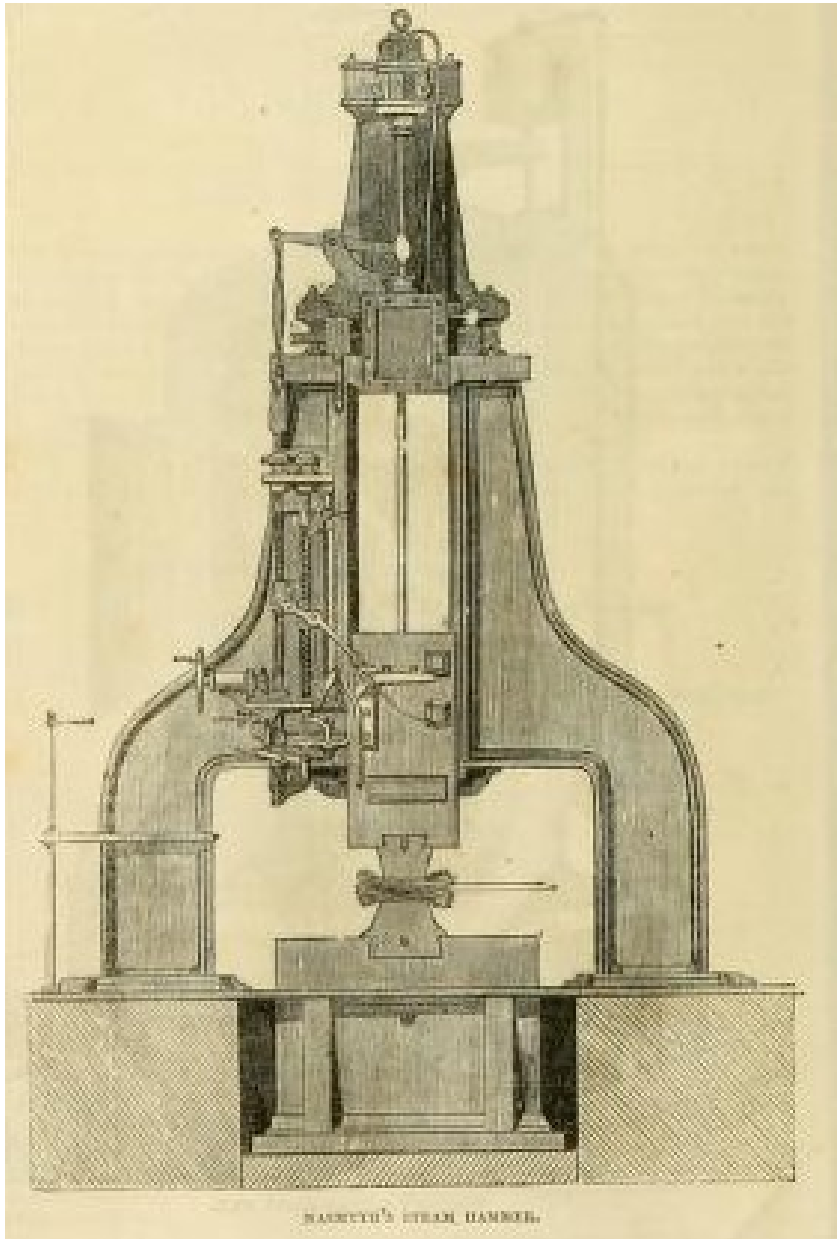

Public Urinal for Six Persons, with Enclosure and Screens.

17. První veřejné toalety pro šest osob

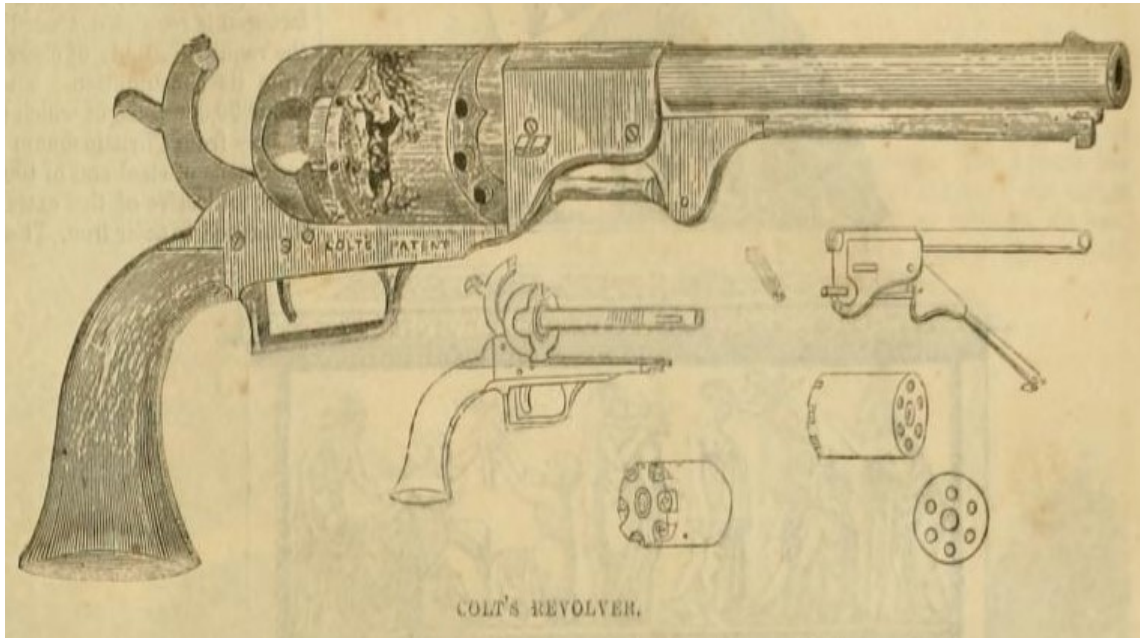
18. Medaile

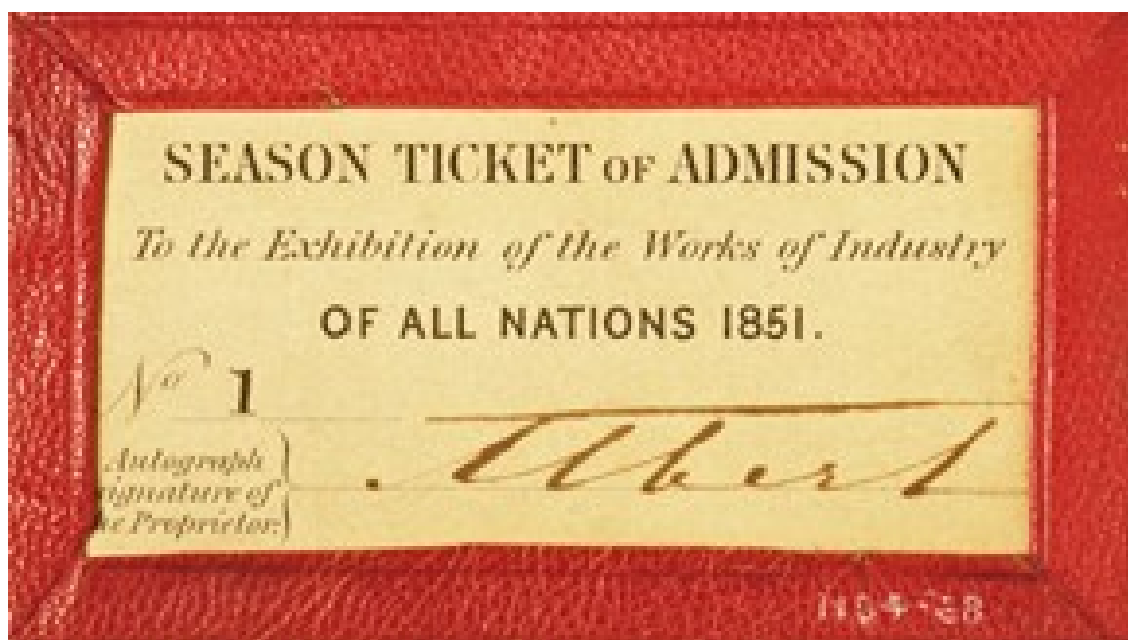
19. Parní kladivo

20. Míšeňský porcelán

21. Revolver

22. Vstupenka na Mezinárodní světovou výstavu

23. Letecký pohled na „Albertopolis“

24. V&A Museum, pohled ze zahrady

25. Albert Memorial, Kensington Gardens

PLANTS.				
No.	—	Synonyms.	Places whence Obtained.	Scientific Names, &c.
227	Abroon	Dehli	Labiatae.
228	Arsuk
229	Oostokhoodos	Caubul	Fraxella.
230	Asruk, St.	Delphinium.
231	Oostukhar	Dehli
232	Oooneh	Chulchuleera	Himalayas	Lichen islandicus.
233	Uftmoon	Caubul	Cuscuta Europaea.
234	Uftmoon, F.	Caubul	C. reflexa substituted.
235	Uftmoon Kameeres.	Caahmere ?
236	Umar bel	Dehli	Cuscuta.
237	Ufauteen Kameerco	Caubul	Artemisia abanthium ?
238	Ufauteen, F.
239	Ufauteen, spurious, St.
240	Ufauteen	Peshawur.
241	Ufauteen, true, St.
242	Afeenoos	Dehli Surat.
243	Akas bel
244	Aloostureemoon	Surat sūd Dehli.
245	Amarestum
246	Umookh	Surat.
247	Umar Bent	Dehli.
248	Anarooli
249	Dukhan sirbiaeo	Untelah souda	Umritsoer.
250	Undisoeo	Dehli.
251	Undisoeo
252	Oemga	Chirchita	India	Achyranthes aspera.
253	Oerdabeg	Saharunpore.
254	Babonah	Chamomila	India	Anthemis nobilis.
255	Babonah, St.	Chamomila ?
256	Eema wanoo taleo
257	Belawurd	Surat	An Hedysarum Albagl.
258	Bedranj boyeh
259	Balangoo	Billee lotun	India, Kanawur	Draccephalum Royleanum.
260	Birm Dundee	India.
261	Barunjaif	Najibabad	Artemisia.
262	Baryaleh	India	Sida cordifolia.
263	Baree boontee	Buj bund Khoerentee
264	Bomadrum
265	Balsan	Balm of Gilead tree	Surat	Balsam odendron.
266	Bomufaj	Caahmere and Himalayas.	Viola repens.
267	Bunufahs
268	Birr perosa
269	Beh, St.	Nelumbi. Rhisoma.
270	Bhoenphullee	Dehli.
271	Bhoen pullee
272	Bhoenphullee, 2nd
273	Bhang	Dehli	Cannabis sativa.
274	Bhang
275	Patree
276	Parpat, F.
277	Paluk ? F.	Spinacia oleracea.
278	Putul Puthar	Dehli.
279	Pureeseesahan	Mobarkha bunaraj	Himalayas	Adiantum.
280	Mooberka, F.
281	Mooberka.
282	Pursees Oshan, St.
283	Pural luttie, branches.
284	Fodinea, F.
285	Tootiyae Haroonee, St.
286	Julneem	Dehli	Herpestes Monniera.
287	Julneem, 2nd	Dehli.
288	Juwansa	India	Hedysarum Albagl.
289	Jowanchee	Dehli.
290	Jowanchee, 2nd	Dehli.
291	Chob	Guj peepul	Najibabad	Appears to be stem of Pothos.
292	Hasha	Surat sūd Dehli	Given for thyme.
293	Hishweh, St.
294	Hulimoo	Surat sūd Dehli.
295	Humama	Surat	Given for ammonum of socicota.
296	Humama	Caubul.
297	Humama	Dehli.
298	Khutsoo, St.
299	Khurfer, St.
300	Khurzeen, St.
301	Dickamalloe, F.	Gardenia lucida.
302	Durmineh, F.
303	Doodhee, 2nd	Dehli	Euphorbia.
304	Dhool phoollee.

26. Jedna ze stran oficiálního katalogu výstavy se seznamem indických surovin

27. Koloniální produkce

28. Indie, č. 1

INDIA N° 2

Dickinson Rev. J. H. New York 1851

29. Indie, č. 2

30. Indie, č. 3

31. Indie, č. 4

32. Indie, č. 5

33. Indie, č. 6

34. Indie, č. 7

35. Čína, č. 1

Katalogová hesla

Koloniální expozice

Umělé ovoce a květiny od H. Elwella z Barbadosu, podstavec s korunou v lastuře od slečny Nicholsové, sbírka minerálů z Jižní Austrálie, předměty vyrobené z palomých listů z Mauricia, busta indického náčelníka od J. Mitchella z Nového Brunšviku

Na výstavě byly představeny exponáty z devíti západních indických ostrovů, které se těšily velké oblibě. Věnované vzorky nejlépe dokládají charakteristiky daných míst. Měly však pouze malé zastoupení, hodnota celé kolekce nebyla více než 300 liber. Příspěvky se skládaly zejména z přírodních materiálů, vyrobených předmětů zde bylo pomálu. Výjimkou byl Trinidad, jehož sbírka patřila k tomu nejhodnotnějšímu, co výstava nabízela. Z tohoto ostrova pocházely nejruznější vzorky, některé z nich pocházely z asfaltového jezera Pitch Lake. Jezero leží nedaleko města La Brea a jedná se nejspíš o nejpozoruhodnější přírodní úkaz na ostrově.

Dalšími vystavenými artikly byla želvovina, či vzorky cukru a semena, která se používají na výrobu šperků (vzhledem připomínají perly), jsou známé pod názvem Jobovy slzy a jsou plodem tropické rostliny coix lachryma.

Většina příspěvků u ostatních ostrovů se skládala z tropických květin, zeleniny a ovoce, vyrobených z vosku. Byl o ně značný zájem a nejednoho návštěvníka zmátla opravdovost těchto voskových výrobků.

Na obraze se nacházejí dva stojany, pokryté produkty jižních australských dolů – mědi a měděné rudy. Doly nacházející se poblíž města Adelaide, byly jedny z nejproduktivnějších. Od roku 1845 do roku 1850 zde bylo vytěženo asi 50 500 tun kovové rudy. V zadní části obrazu se nachází řezba indiánského náčelníka, jež patří k hlavní lodi.¹²⁰

¹²⁰ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

Indie č. 1 - Pohled do indického stanu

Vyšívání látky, státní punkahs,¹²¹ vyřezávaný nábytek z růžového dřeva, kostým indického náčelníka, koruna krále Onda, trůn ze slonovinové kosti

Předměty vystavené Východoindickou společností měly zvláštní hodnotu. Nebylo možné je spatřit kdekoli jinde na světě.

Zde na obrázku se nachází několik zlatých a stříbrných tkanin, přizpůsobených jemnému a vytríbenému vkusu žen té doby. Bílé hedvábí bylo nahrazeno stříbrem a žluté hedvábí zlatem. Našli se ale i tací, kterým látky připadaly značně nekonvenční. Jistá „fair lady“ prohlásila, že by se vystavené látky hodily jako součást žehlicích prken. Další názor byl, že by bylo vhodné je použít jako spodničku.

Mezi vystavenými objekty lze spatřit také korunu krále Onda, ochuzenou o své šperky. Raja z Tranavcore představil křeslo s podnožkou, obojí ze slonovinové kosti a překrásně zdobené drahokamy. Během výstavy jej používala Jeho královská Výsost princ Albert. Vpravo vidíme kostým domorodého náčelníka, z mušelínu a vyšívání zlatem. Oblek se skládá z vesty, kalhot, turbanu a pásku. Majitelem tohoto krásného obleku byl Raja z Boondie.¹²²

Indie č. 2 - Pohled od transeptu

Socha Archanděla Michaela se Satanem, sbírka zbraní z různých oblastí Indie, lovecká sedla, zdobené státní punkahs, pouzdro s drahokamy

Na druhém obrázku lze vidět sbírku zbraní z různých koutů Indie. Různé formy zbraní, děl, pistolí, mečů a dýk zdobených drahokamy s rovnými či zahnutými čepeli, vyřezávané, pozlacené nebo smaltované.

Velká sbírka sedel, vějířů a slunečnic, které lze v této kresbě spatřit, vykazují jistý evropský vliv, i když na nich lze spatřit indické detaily.

Napravo se nachází jedna z mnoha alegorických soch Satana přemoženého Archandělem Michaellem.¹²³

¹²¹ Punkahs = široký rám na ovívání, vějíř.

¹²² NASH/HAGHE/ROBERT 1852, nepag.

¹²³ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

Indie č. 3 - Pohled od transeptu

Dóza na šperky obsahující Durria-i-Noor, tzv. „Moře světla“, diamanty, slunečníky, modely lodí, sítě, další rybářské náčiní

Na první pohled zde zaujmou modely plavidel. Tyto druhy lodí používaly především domorodci a dle z nich vyčíst, že se vyráběly spíše pro pirátské výpravy, než pro obchod se sousedními zeměmi.

Velká část výrobků, které Východoindická společnost vystavovala, byla umístěna ve skleněných vitrínách, případně byla uvnitř kovových klecí. Na obrázku vidíme jeden z těchto případů – Durria-i-Noor, obklopený deseti menšími drahokamy.¹²⁴

Indie č. 4 - Jižní sál

Kočáry, baldachýny, výrobky z bavlny a hedvábí, howdah¹²⁵ ze slonoviny, vycpaný slon, vyšívání mušelín z Dháky

Ve středu obrazu lze spatřit howdah, druh státních nosítek ze slonoviny, s nádhernými čabakami ze stříbra a zlata. Královně je zaslal Nawab Nazim z Morshedabad. Komise nechtěla k nosítkám využít umělou atrapu, objevit skutečného vycpaného slona ale nebylo nic jednoduchého. Naštěstí se jedním takovým exepplářem mohlo pochlubit Museum Saffron Walden, které bylo ochotné slona na tuto významnou událost zapůjčit.

Další předměty, které Nawab Nazim na londýnskou výstavu přivezl, bylo nádherné sedlo s baldachýnem z purpurového sametu, vyšívání zlatem; pár „*moorchals*“, neboli emblémů důstojnosti, používaných indickými princí při státních příležitostech, taktéž z ryzího zlata.¹²⁶

Indie č. 5 - Severní sál

Vyšívání koberce z Lahore, sloní ozdoby, postel z masivního stříbra s baldachýnem, masky, postel z Kašmíru

¹²⁴ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

¹²⁵ Howdah = nosítka.

¹²⁶ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

V severním sále byly zastoupeny dva nádherné exempláře indického nábytku, které si zaslouží pozornost. Deo Naryn Sing z Benaresu zde vystavoval královské lože s baldachýnem z hedvábí a sametu, samozřejmě byla i sametová postel. Postel samotná byla ze smaltovaného stříbra. Pokud se jedná o druhou postel, byla vyřezaná ze slonovinové kosti a zdobená kašmírem.

Hinduisté jsou ve vyřezávání ze dřeva a slonovinové kosti velmi zruční. Ať už se jedná o jakýkoliv nábytek, indiští řezbáři snadno dokáží své dovednosti.

Na stěnách lze spatřit malé a velké koberce z Kalkaty a Cejlonu.¹²⁷

Indie č. 6 - Jižní průčelí

Suroviny z různých částí Indie, slonovinové kosti-rohy, kovové rudy a hrubé nástroje domorodců

Na obrázku lze spatřit nejrůznější suroviny, produkované indickým poloostrovem. Na skice samozřejmě nenajdeme všechny přírodní suroviny, jimiž se Indie může pyšnit. Za nejpozoruhodnější lze označit železo a uhlí. Z rostlinné produkce zde mají zastoupení vzorky bavlny, která se pěstuje téměř po celé Indii. K vystaveným předmětům zde, patří i rohy a kožešiny nejrůznějších zvířat.¹²⁸

Indie č. 7 - Severní průčelí

Kompletní sbírka indické keramiky, socha královny vytvořená domorodým umělcem, hedvábné koberce, šaty různých kmenů, kašna s chlapcem a labutí

Monseigneur Brongniart, bývalý ředitel porcelánky v Sévres, kdysi poznamenal, že keramika poskytuje nejlepší záznam o raném věku lidské rasy. Tu zde lze spatřit v širokém zastoupení.

Na stěně v této části výstavy lze spatřit koberce a indický šat. Ačkoliv koberce vypadají jako hodící se na pokrytí podlahy domů, původně byly využívány k posezení pod stíny stromů. Indické koberce jsou vyrobeny z bavlny a hedvábí. Jsou silné a na první pohled dokáží zaujmout. Najít lze koberce nejrůznějších barev. Mezi nejpoužívanější patří modrá a červená.

¹²⁷ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

¹²⁸ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

V dále vidíme litinovou bronzovou fontánu s chlapcem a labutí. Navržena byla Johnem Bellem. Zdobena je bílými a žlutými dekorativními lekníny.¹²⁹

Čína č. 1 – Výsadní místo

Kabinet, vázy, osvětlení, obklady s ornamentálními vzory

Vyobrazená sbírka svědčí o jemné manuální práci Číňanů. Jejich porcelán je všem znám od nepaměti a díky tomu je někteří považují za nejstarší dělníky na zemi. Velice zajímavý je kabinet, který se nachází pod jedním ze svítidel. Je to typ skříňky s větším množstvím přihrádek a zásuvek postavený na vysokých nohách tak, aby byl optimální pro manipulaci stojícím člověkem. Na stěnách lze spatřit obrazy s typickými čínskými motivy.

¹²⁹ NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

Seznam vyobrazení

1. **Mladá královna Viktorie.** Foto:

<https://www.royalcollection.org.uk/collection/401413/queen-victoria-1819-1901>

2. **Princ Albert Sasko-Kobursko-Gothajský.** Foto:

<https://www.royalcollection.org.uk/collection/401412/prince-albert-1819-1861>

3. **Sir Joseph Paxton.** Foto:

<http://www.npg.org.uk/collections/search/portraitLarge/mw07778/Sir-Joseph-Paxton>

4. **První návrh výstavní budovy Josepha Paxtona.** Foto:

<http://www.vam.ac.uk/content/articles/t/the-crystal-palace/>

5. **Křišťálový palác v Hyde Parku pro Velkou světovou výstavu 1851.** Foto: TALLIS 1852a, nepag.

6. **Vstupní hala hlavního vchodu.** Foto:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Crystal_Palace_interior.jpg

7. **The Illustrated London News – požár Křišťálového paláce v Sydenhamu.** Foto:

<http://www.ric.edu/faculty/rpotter/iln-cpfire.jpg>

8. **Oddělení textilu.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

9. **Oddělení kůže a kožešin.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

10. **Oddělení církevního vybavení.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

11. **Minerály.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

12. **Exponáty harrachovské sklárny a rafinérie Wilhelma.** Foto: CLARK 1851, 92.

13. **Koh-i-Noor.** Foto: CLARK 1851, 69.

14. **Durria-i-Noor.** Foto: CLARK 1851, 68.

15. **Oddělení strojů.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERT 1852, nepag.

16. **Mikroskop Moritze Pillischera.** Foto: CLARK 1851, 47.

17. **První veřejné toalety pro šest osob.** Foto:

http://4.bp.blogspot.com/_9PzMXC04dIs/TUkxbU6tKGI/AAAAAAAAAJg/trHupB0GfOk/s1600/Toilet.jpg

18. **Medaile.** Foto: <http://collections.vam.ac.uk/item/O1262804/prize-medal-for-the-great-medal-wyon-william/>

19. **Parní kladivo.** Foto: CLARK 1851, 14.
20. **Míšeňský porcelán.** Foto: <http://collections.vam.ac.uk/item/O68061/vase-cover-and-leuteritz-ernst-august/>
21. **Revolver.** Foto: CLARK 1851, 87.
22. **Vstupenka na Mezinárodní světovou výstavu.** Foto: <http://www.vam.ac.uk/content/articles/g/great-exhibition-queen-victorias-journal/>
23. **Letecký pohled na „Albertopolis“.** Foto: https://en.wikipedia.org/wiki/Albertopolis#/media/File:Kensington_Museums_aerial_2011_b.jpg
24. **V&A Museum, pohled ze zahrady.** Foto: Autor
25. **Albert Memorial.** Foto: <https://www.royalparksgardens.org.uk/parks/kensington-gardens/things-to-see-and-do/memorials,-fountains-and-statues/the-albert-memorial>
26. **Jedna ze stran oficiálního katalogu výstavy se seznamem indických surovin.** Foto: ROYAL COMMISSION 1851d, 856.
27. **Koloniální produkce.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
28. **Indie, č. 1.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
29. **Indie, č. 2.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
30. **Indie, č. 3.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
31. **Indie, č. 4.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
32. **Indie, č. 5.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
33. **Indie, č. 6.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
34. **Indie, č. 7.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.
35. **Čína, č. 1.** Foto: NASH/HAGHE/ROBERTS 1852, nepag.

Literatura

- BARBAGE 1851 — Charles BARBAGE: The Exposition of 1851; or Views of the Industry, Science, and the Government, of England. London 1851
- CLARK 1851 — William M. CLARK: Crystal Palace and its Contents. London 1851
- COLQUHOUN 2004 — Kate COLQUHOUN: A Thing in Disguise. The Visionary Life of Joseph Paxton. London 2004
- DIESTLER/JŮZLOVÁ — Radek DIESTLER / Jana JŮZLOVÁ (ed.): Velcí panovníci Evropy. Praha 2008
- HALADA/HLAVAČKA 2000 — Jaroslav HALADA / Milan HLAVAČKA: Světové výstavy od Londýna 1851 po Hannover 2000. Praha 2000
- HALTERN 1971 — Utz HALTERN: Die Londoner Weltausstellung von 1851. Ein Beitrag zur Geschichte der Bürgerlich-industriellen Gesellschaft im 19. Jahrhundert. Münster 1971
- HIBBERT 1998 — Christopher HIBBERT: Londýn. Životopis města. Praha 1998
- HOBHOUSE 1937 — Christopher HOBHOUSE: 1851 and the Crystal Palace. London, New York 1937
- HOBHOUSE 2002 — Hermione HOBHOUSE: The Crystal Palace and the Great Exhibition: Art, Science and Productive Industry: A History of the Royal Commission for the Exhibition of 1851. London, New York 2002
- KRIEGEL 2001 — Lara KRIEGEL: Narrating The Subcontinent in 1851. India at the Crystal Palace. (Interdisciplinární esej na College Arts and Science Indiana University. Indiana 2001
- MARTIN 1908 — Sir Theodore MARTIN: Queen Victoria as I know Her. London 1908
- MATTIE 1998 — Erik MATTIE: Weltausstellungen. Stuttgart, Zürich 1998
- MAUROIS 1995 — José MAUROIS: Dějiny Anglie. Praha 1995
- MORGAN a kol. 1999 — Kenneth O. MORGAN a kol.: Dějiny Británie. Praha 1999
- NASH/HAGHE/ROBERTS 1852 — Joseph NASH / Louis HAGHE / David ROBERTS: Dickinsons' comprehensive pictures of the Great Exhibition of 1851. London 1852
- PRIEBKE 1983 — Wolfgang PRIEBKE: Weltausstellungen 1851 – 1970. Stuttgart, Berlin, Köln. 1983
- ROYALCOMMISSION 1851a — ROYAL COMMISSION: Report by the Commisioners for the Great Exhibition. London. 1851
- ROYAL COMMISSION 1851b — ROYAL COMMISSION: Reports by the Juries in the Subjects in the Thirty Classes into which the Exhibition was Divided. London. 1851
- ROYAL COMMISSION 1851c — ROYAL COMMISSION: Official Descriptive and Illustrated Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of All Nation, vol I. London. 1851
- ROYAL COMMISSION 1851d — ROYAL COMMISSION: Official Descriptive and Illustrated Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of All Nation, vol II. London. 1851

- ROYAL COMMISSION 1851e — ROYAL COMMISSION: Official Descriptive and Illustrated Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of All Nation, vol III. London. 1851
- ROYAL COMMISSION 1851f — ROYAL COMMISSION: Official Descriptive and Illustrated Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of All Nation, vol IV. London. 1851
- ROYAL COMMISSION 1851g — ROYAL COMMISSION: Official Descriptive and Illustrated Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of All Nation, vol V. London. 1851
- STRACHEY 2009 — Lytton STRACHEY: Královna Viktorie. Praha 2009
- TALLIS 1852a — John TALLIS: Tallis's history and description of the Crystal palace, and the Exhibition of the world's industry in 1851, vol. 1. London 1852
- TALLIS 1852b — John TALLIS: Tallis's history and description of the Crystal palace, and the Exhibition of the world's industry in 1851, vol. 2. London 1852
- TALLIS 1852c — John TALLIS: Tallis's history and description of the Crystal palace, and the Exhibition of the world's industry in 1851, vol. 3. London 1852
- TALLIS 1852d — John TALLIS: Tallis's history and description of the Crystal palace, and the Exhibition of the world's industry in 1851, vol. 4. London 1852
- TALLIS 1852e — John TALLIS: Tallis's history and description of the Crystal palace, and the Exhibition of the world's industry in 1851, vol. 5. London 1852
- YOUNG 2009 — Paul YOUNG: Globalization and the Great Exhibition. The Victorian New World Order. New York 2009

Internetové zdroje

JELÍNKOVÁ 2014 — MgA. Dagmar JELÍNKOVÁ: Dějiny reklamy. In: Škola Michael, <http://www.skolamichael.cz/web/uploads/file/Gramotnost%20grant%20/DTR%2002%200celek.pdf>, vyhledáno 25. 2. 2017

KRÁL 2009 — Adam KRÁL: Produkce opia. In: Gymnázium Cheb, <http://absolventi.gymcheb.cz/2009/adkral/www/valky.html>, vyhledáno 20. 3. 2017